

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Biographiske Meddelelser

om

Geheime-Stats- og Justitsminister

Poul Christian Stemmann.

Efter Foredrag af Geheimekonferensraad **M. Rosenørn**
meddelt ved Arkivsekretær G. L. Grove.

Særtryk af Personalhistorisk Tidsskrift,
Tredie Række, VI. Bind.

Kjøbenhavn.

Det Hoffensbergske Etabl.

1897.

Biographiske Meddelelser om Geheime-Stats- og Justitsminister Poul Christian Stemmann.

Efter Foredrag af Geheimekonferensraad **M. Rosenørn**, meddelt ved Arkivsekretær G. L. Grove.

Det er til næste Aar 70 Aar, siden daværende Amtmand i Sorø Geheimeconferentsraad Stemmann flyttede til København for at overtage den ved Kaas's Død ledig blevne Stilling som Præsident i danske Cancelli, Justitsminister og Medlem af Geheime-Statsraadet. Han afgik fra disse Stillinger i Marts 1848, men forblev her i Byen som Overkammerherre til sin Død 25 Nov. 1855. Han boede først i Badstustræde, senere i sin Ejendom den Hjelmstjerneske Gaard ved Frederiksholms Canal. Ikke blot ifølge sin Stilling og Personlighed, men ogsaa ifølge sin Bopæl var han saaledes i en Menneskealder en Mand, der tildrog sig Opmærksomhed her i Byen, og jeg har godt kunnet forstaa, at flere af vort Selskabs¹⁾ Medlemmer have ønsket at høre noget nærmere om ham. Et saadant Ønske kan jeg imødekomme,

¹⁾ Foredraget blev holdt i Selskabet for Historie, Litteratur og Kunst i København i Foraaret 1896.

idet afdøde Geheimearchivar Wegener har efterladt et større Manuskript, af hvilket han paa Stemanns 90aarige Fødselsdag 14 April 1854 overleverede denne første Del, hans Faders, Chr. Ludv. Stemanns Levnet, og senere i Fortsættelse heraf 2den Del hans, Poul Chr. Stemanns eget Levnet. Dette Manuscript har Forfatteren bemyndiget mig til at udgive, men Udgivelsen har hidtil mødt nogen Vanskelighed, i hvilken Henseende bemærkes, at Wegener selv i sin Fortale til 2den Del af 30 August 1854 har ønsket, at navnlig denne Del, hvilken han andetsteds kalder en Familie Memoire, „en god Stund“ ikke skulde komme ud. For en Opsættelse hermed tale ogsaa mange Grunde, navnlig en vis Ufuldstændighed ved Arbejdet, som ikke kan afhjælpes uden Undersøgelser i Regjeringsarkiverne. Imidlertid har den Paagjældendes Sønsøn, Kammerherre Johan Stemann til St. Restrup, beredvillig udlaant mig begge Bind til Afbenyttelse, og er iøvrigt 1ste Del saa omhyggelig udarbejdet, at den vel kunde fortjene at udgives, ligesom den danner en nødvendig Indledning til Sønnens Historie, da denne var den fortræffelige Faders kæreste Barn, i sin Ungdom hans Glæde, i sin Manddom hans Støtte. Jeg har iøvrigt paa nogle Steder suppleret Wegeners Arbejde andetstedsfra.

Familien Stemann¹⁾ stammer fra Westphalen og er over Hamborg kommen til Danmark ifølge Forbindelse med Slægten Braëm. Johan Braëm, der var Forstander for Petri Kirke, erholdt i 1625 Besøg af en ung Frænde, Mag. Johan Stemann, Søn af en Kjøbmand i Hamborg, Just Stemann, og fremstillede ham for Menigheden, der valgte ham til Hjælpepræst. Efter i København at have mistet sin første Hustru, Datter af Pastor Valentin Wudrian ved Petri Kirke i Hamborg, modtog Mag. Johan Stemann i 1630 selv Kaldelse som Diacon ved Nicolai Kirke i Hamborg, ved hvilken han virkede til sin Død 1676. Hans i København fødte Søn, Just Valentin Stemann, blev i 1654 tysk Slotspræst paa Kronborg og Præst for den tyske Menighed i Helsingør, hvor han ægtede sin Formands Enke

¹⁾ Med Hensyn til Familieforbindelserne henvises til den efterfølgende Oversigtstavle.

Anne Below, † 1677, som blev Moder til 4 Sønner og 6 Døtre. Tre Aar efter hendes Død, 1680, ægtede Just Valentin Stemann en Borgmesterdatter fra Helsingør, Bente Jahn, Enke efter Professor Oluf Bagger i Lund og Stedmoder til Griffenfeldts Svoger Biskop i Sjælland, Dr. Hans Bagger. Han optoges nu 1686 i det Københavnske Consistorium, blev 1687 Dr. theol., samme Aar Superintendent i den kongelige Andel af Holsten og døde 1689 i Glückstadt. Fra ham skriver sig ventelig Hjerteskjoldet i det Stemannske Vaaben: en 3armet Alterstage med brændende Lys og en Jordklode med gyldent Kors. Hans Symbolum var: nunquam vidi justum derelictum. Hans ældste Datter Anne Sophie blev i sit 2^{det} Gifte med tysk Præst i Helsingør, Ernst Christian Boldich, Moder til Præsten i Bevtøft Poul Christian Boldich, hvis Datter Christine blev gift med Præsten i Karlum, senere i Vilstrup, Claus Henrik Clausen og saaledes Moder til Stiftsprovst Henrik Georg Clausen og Bedstemoder til Henrik Nicolai Clausen.

Superintendent Just Valentin Stemanns ældste Søn Johan Valentin Stemann blev Secretair i Cancelliet i Glückstadt; han var gift med Anne Dorthea Hennings, Datter af dansk Agent i Hamborg Ægidius Hennings. Deres 6te Søn blev opkaldt efter sin ældre Fætter, den ovennævnte Præst i Bevtøft Poul Chr. Boldich. Denne første *Poul Christian* Steman, f. 1699, blev 1723 Interimskirchspielschreiber i Marne og 1724 gift med en Datter af Landskriveren i Sønder Ditmarsken Eggers, og døde 1770 som Etatsraad og Amtsforvalter i Segeberg, efter at han i 1768 havde havt den Glæde at se sin 4aarige Sønnesøn af samme Navn hos sig med hans Forældre og til sin Fødselsdag 29 Juni 1769 og Nytaar 1770 havde modtaget smaa skriftlige Lykønskninger fra dette tidlig udviklede Barn og besvaret dem med fromme Formaninger og Velsignelser.

Af det ovenanførte sees, at den senere Statsminister Poul Christian Stemann og Stiftsprovst Clausen begge vare Sønner af 2 Næstsødkendebørn Christine Boldich og Chr. Ludv. Stemann, og der er ogsaa nogen Lighed i deres Personlighed. Minister Poul Christian Stemann var sig Slægtskabel fuldt be-

vidst, og om han end ikke mægtede at fordøje H. N. Clausens store Værk (Cath. og Prot. Kirkeforfatning, Lære og Ritus), der endnu fandtes paa hans Bord, da han fra Sorø flyttede til København, (ligesom den eneste tilbagestaaende Amtssag, Udskiftningen af Halskov Overdrev), udtalte han senere, at han med Hensyn til Danskhedens Frelse mest af alle stolede paa H. N. Clausen.

Christian Ludvig Stemann var født i Meldorf 12 Dec. 1730, hvorhen Faderen Poul Christian var forflyttet som Kirchspiel-schreiber. Han blev opkaldt efter Geheimeraad Christian Ludvig v. Plessen, der nævnes blandt hans Faddere. 1737 fulgte han Forældrene til Segeberg, men kom 1744 i den lærde Skole i Pløn. Herfra blev han i 1748 dimitteret af Rector Alberti og holdt ved Dimissionen den latinske Festtale om de Vildfarelser, man udsætter sig for ved for vidtgaaende Granskning over Tingenes Aarsager, idet Rectoren efter hans udviste Flid, Anlæg og Fremskridt forudsagde ham en berømmelig Fremtid („Ad præclara quævis a natura factus“).

Han gik til Göttingen, hvor han forblev til Mikkelsdag 1751 og erhvervede sig saadan Anseelse som Mathematiker, at der skal være tilbudt ham en Professorpost i Mathematik ved et tysk Universitet. Han foretrak dog en Virksomhed i København, hvor han ved sine Forbindelser med Familien Eggers, til hvilken hans Moder hørte, fra Octbr. 1752 kom til at arbejde som Volontair i tyske Cancelli. I denne Stilling fulgte han med paa Kongens Rejse i Holsten 1754 og erholdt derefter 30 Dec. s. A. Bestalling som virkelig Cancelli-Secretair. 17 Marts 1755 blev han derhos Kasserer ved Dr. Anne Sophies Stiftelse. 1756 og 1759 fulgte han atter med Kongen paa Rejser i Hertugdømmerne, og paa den sidste af disse blev han i Slesvig forlovet med den tyveaarige Augusta Elis. Müller, Datter af Ingenieur Major, Bygmester i Hertugdømmet Slesvig, Otto Joh. Müller og Marie Charlotte Amalie Nissen. Hun hørte til en stor slesvigsk Familie Nissen, og en Søster var gift med den i 1754 nobilerede Justitsraad Johan Fr. Vilhelm v. Jessen, hvis meget smukke Datter Augusta Amalie i 1764 ægtede Professor Johan Heinr. Schlegel.

v. Jessen var Committeret i General Landøconomi og Commerce

Collegiet, og det var vel tildels ved sin Forbindelse med ham, men støttet ved en meget fordelagtig Anbefaling fra Præsidenten i tyske Cancelli J. H. E. Bernstorff, at Stemann ved Siden af sin Stilling i Cancelliet, efter i 1760 atter at have ledsaget Kongen paa en Rejse til Holsten og under 30 Maj s. A. at være bleven udnævnt til virkelig Cancelliraad, 17 Nov. s. A. blev Med-directeur for Fabrik-Magasinet, der sorterede under ovennævnte Collegium, og 2 Sept. 1761 første Auscultant i selve Collegiet, i hvilket han 11 Febr. 1763 blev virkelig Committeret.

Han havde imidlertid 11 Juni 1762 i Slesvig ægtet sin Forlovede, og efter at have besøgt sine Forældre i Segeberg, i August s. A. fæstet Bo i yderste Amaliegade ligefor Blancogade, hvor hans Søn Poul Christian fødtes 14 April 1764. Da imidlertid hans Svigerfader døde kort efter, og Svigermoderen i Slesvig behøvede Datterens Bistand, blev Drengen overgivet Mosteren, Etatsraadinde v. Jessen, der til Amme antog en tysk Soldaterkone Charlotte, et rask og determineret Fruentimmer, af hvis Character Spor mulig kunne paavises i Pattegluttens senere Character. Ammen blev senere Marketenderske i Castellet og modtog i sit store Locale her oftere Besøg af den livlige Dreng under dennes Opvæxt.

22 Juni 1764 blev Faderen virkelig Justitsraad, og i Foraaret 1766 optog han i sit Hus sin Svigermoder, der forblev hos ham til sin Død 21 Nov. 1771, og en ugift Datter siden gift med Pastor Lorch ved Frederikskirken. Der udfordredes nu en større Bolig, og denne blev vistnok funden i Dronningens Tværgade, i det mindste nævnede Poul Christian Stemann det som en af sine første Barndomserindringer derfra, at han, naar den dygtige Moder havde vasket og skyllede Tøj ved Posten i Gaarden et Steds i denne Gade, blev bunden til Posten, medens dette stod paa, for at sikre Moderen Ro til sin Gjærning.

Efter Thronskiftet 13—14 Jan. 1766, Kongens Søstres Formælinger med Prinds Carl af Hessen og Kong Gustav III og hans egen 8 Nov. s. A., samt Afslutningen af den provis. Mage-skiftetractat ¹¹/₂₂ April 1767, beskjæftigede Regjeringen, paa-virket af Reverdil, sig fornemlig med Landboreformer. Stemann

blev nu fritagen for Forretninger i Magasin-Directionen, idet han først 16 Marts 1768 udtraadte af General Commerce Collegiet, der forenedes med General Toldkammeret, hvorimod han traadte ind i Commissionen for Landvæsenets Forbedring. Dog erholdt han 22 Marts Ordre til at forblive saavel i Commerce Collegiet som i Landbocommissionen, der 15 April 1768 udvidedes til et General Landvæsenscollegium for Danmark, Slesvig og Holsten.

6 Mai 1768 tiltraadte Kongen med sit store Følge paa 331 Vogne sin til Udlandet bestemte Rejse, paa hvilken Stemann — med sine sædvanlige smaa Rejsekort — ledsagede ham til Rigets Grændse og 24 Mai 1768 paa Gottorp udnævntes til Etatsraad. Han mødte Hustru og Sønnen Poul Christian i Holsten og vendte 30 Juni tilbage til Hjemmet.

I Efteraaret 1768 var imidlertid Stemanns Svigermoders Svoger Etatsraad v. Jessen død, og den unge Schimmelmann formaade nu ved Løfte om en Gage paa 1500 Rd. Etatsraad Stemann til at forlade Cancelliet og, imod at han forblev i General-Landvæsens-Collegiet, til under 24 Jan. 1769 at modtage Bestallinger baade som Committeret i General-Toldkammer og Commerce-Collegiet og som tysk Commercesecretair i Commerce Collegiet, hvorhos han 28 Febr. s. A. tillige maatte overtage afd. Etrd. v. Jessens Forretninger i Magasin Bestyrelsen sammen med 2 andre Committerede i Gen. Toldkammer og Commerce Collegiet, Schumacher og Classen.

Stemann var højst ugjerne udtraadt af Cancelliet og havde dengang ingen Interesse for Toldsagerne. Derimod ønskede han inderlig at kunne udrette noget for Bondestanden. Der udkom i 1769 flere Landbolove. Men Forordningen om Hoveriets Bestemmelse af 6 Mai indførte vel bestemt Fastsættelse af dette ved Reglementer, der skulde indsendes til Gen. Landv. Coll.; derimod forblev Myndigheden til at fastsætte Omfanget hos Godsejerne, og der udtaltes kun et Haab om, at disse ikke vilde forøge Trykket. Fd. 28 Juli om Fællesskabets videre Ophævelse angik kun Naboforpligtelsen til at deltage i Hegn mod det udskiftede. Men Aaret var dog ikke uden Betydning. Efter A.

G. Moltkes Opfordring udgav Oeder sit mærkelige Skrift: hvorledes Bondestanden kunde forskaffes Ejendom og Frihed, og gjennem selve Gen. Landv. Collegiet udkom den fortræffelige Forordning af 13 Mai, der i Fortsættelse af Ryttergodsets Salg foreskrev Afhændelse til Selveiendom paa Statens Gods og hjemlede den paa offentlige Stiftelsers, samt overalt gav Testationsret for Selvejerne. Gjennem Rentekamret udkom 6 Juni en mere hensigtsvarende Fornyelse af Forbudet mod at lægge Bøndergaard øde og inddrage Jorden under Hoved- og Avlsgaarde. Disse Fremskridt tilfredsstillede dog ikke Stemann. Endnu i Juni skrev han: „Saalænge Alle blegne af Forskrækkelse, naar man taler om Bondestandens Frihed, hvem tør vel saa lade sig mærke med den Overbevisning, at det vilde være til Menneskehedens Ære og ikke til Skade hverken for Godsejerne eller for nogen anden Stand, om den danske Bonde erholdt mere eller rettere sagt, nogen Frihed, hvoraf der nu ikke er Spor. Men det er maaske den Tid forbeholdt, da Ynglingen bliver Mand,“ og sigtede derved øjensynlig til Stavnsbaandets Ophævelse. 22 Sept. 1769 fik han Slesvig og Holsten som sit Departement i Collegiet, og i Octbr. erkjendte han, at Landboreformerne havde Fremgang. 15 Dec. erholdt han med A. G. Moltke, J. H. E. Bernstorff og Justr. Bager Commissorium til at anlægge Landevejen fra København til Roskilde.

18 Juni—24 Aug. 1770 var Hoffet i Holsten. Stemann, hvis Fader allerede var død 17 Marts s. A., var ikke med, men havde 9 Juni skrevet til sin Ven Grev U. A. Holstein i Tønder, at Cfrd. Struensee tildrog sig stedse større Opmærksomhed, medens Conseillet tabte i Betydning. 4 Sept. 1770 udgik den 1ste tyske Cabi- netsordre til Collegierne (at være sparsomme med Rangtitler). 13 Sept. afskedigedes Bernstorff (fra Hirschholm), 14 Sept. gaves Trykkefrihed, 24 Sept. indskrænkedes Conseillet til at give Raad paa Forespørgsel, 6 Oct. forenedes Gen. Toldk. og Comm. Coll. med Rentekammeret, hvorved P. A. Bernstorff kom paa Vartpenge og forlod Kbhvn. med sin Onkel; 19 Nov. opløstes Gen. Landv. Coll., og der nedsattes en Landvæsenscommission, hvori Stemann ikke fik Sæde; 18 Dec. blev Struensee maître des re-

quêtes med Cabinetsforedrag i alle Regjeringssager. 27 Dec. op-
hævedes Conseillet; 28 Dec. nedsattes en Geheimeconference-Com-
mission. I Marts 1771 kaldtes Stemann til Struensee og fik det
Hverv at affatte en Plan for tyske Cancelli. Den approberedes
fuldstændig, og 20 Marts udnævntes Stemann til 1ste Deputeret
deri; hans Departement blev Slesvig. Midt i Juli blev Struensee
Greve og Geh. Cabinetsminister.

Med Guldberg blev Stemann Ven, da han i et Middags-
selskab hos Schlegel ivrigt havde forsvaret et anonymt Skrift
om Fyrsters Gjæld, hvortil Guldberg, Stemann uvidende, var
Forfatter.

13 Febr. 1772 gjenoprettedes det Geh. Statsraad. 18—19
Febr. døde den ældre Bernstorff i Hamborg; P. A. Bernstorff
blev Chef for Finantscollegiet og Rentekammeret.

4 Sept. 1773 blev Stemann paa Fredensborg Conferents-
raad, men om Landboreformer var der nu ikke Tale. Gen.
Landvæsenscommissionen var ophævet 15 April 1773 og Landbo-
sagerne henlagte under Rentekammeret, hvor Gregers Juel havde
afløst Bernstorff og ved Fd. 12 Aug. gjenindført ubestemt Hoveri.
1774 blev Stemann Medlem af Commissionen til Anlæg af den
slesvigske Canal.

Efter Nedkomst 14 Febr. 1774 med Otto Johan blev Mo-
deren brystsvag og døde 7 Jan. 1776. Sommeren 1775 havde hun
tildels tilbragt paa Lindholm hos Kammerherreinde Plessen. Her
havde Sønnen Poul Christian været med hende og vist sig som
en ualmindelig rask og livlig, men derhos „meget fornuftig“
Dreng. Nu stod han hensjunken i Graad nogle Skridt fra den
døende Moder, som han til sit eget Livs Aften bevarede i det
kærligste Minde. Hun blev kun 36^{1/2} Aar.

15 Jan. 1776 undertegnedes Indfødsretten; 14 Mai blev Guld-
berg Statsecretair med Rang i II Cl. Nr. 7. Samme Dag fik Ste-
mann Anciennitet som Ridder af Dannebrogordenen, hvilket dog
foreløbig skulde hemmeligholdes, indtil han 31 Dec. fik Ordre at
anlægge Ordenen. Fra 1 Jan. 1777 blev Stemann 1ste og sty-
rende Deputeret i det vest.-guin. Rente- og Gen. Toldk. og De-
puteret i Finantscoll. med Gage 3000 Rd., hvorhos han 2 Jan.

1777 tillige blev Medlem af Overskattedirectionen. 29 Jan. blev Stemann adlet (Guldberg hvid Ridder), og 14 April blev han Medlem af de 3 Handelsdirectioner: islandske, grønlandske og guineiske med 200 Rd. Honorar for hver. Stemanns Adelspatent udfærdigedes i October samtidig med, at Guldberg nobileredes som Høegh-Guldberg 11 Octbr., og at regne fra 29 Jan. 1773.

I Sommeren 1777 havde Stemann med Sønnen Poul Christian og dennes Lærer Esmarch rejst i Holsten, hvor hans egen Moder endnu levede i Segeberg († 7 Nov. 1778).

Guldberg bragte samme Aar et Ægteskab i Stand mellem Stemann og Enkedronningens Hofdame Fr. Schmettau (f. 15 Aug. 1750, * 12 Dec. 1777).

Stemanns Opgaver vare nu commercielle og finansielle og sigtende til at forøge Statens Indtægter. 11 Maj 1778 udfærdigedes Octroien for det dansk-vestindiske Handelsselskab¹⁾, og under s. D. fik han, som 1ste Deputeret i Gen. Toldk., Ordre til at indtræde i Directionen, i hvilken tillige Guldberg, Schack-Rathlou, Greverne Schimmelman og Niels Ryberg havde Sæde. 23 Marts og 25 Maj 1778 udkom Fd. om Tobakshandelen, 9 Juli s. A. om Salthandelen og 15 Oct. s. A. om Kjøbstadconsumtionen. Fd. 23 Marts om Tobaksforarbejdningen og Tobakshandelen i Danmark, der var samtidig med lignende Lovbud for Norge og for Hertugdømmerne, aabnede Frihed for Alle til at erholde Privilegium paa Tobaksfabrication samt søgte derhos at fremme indenlandsk Tobaksavl. Forordningen 9 Juli for Danmark og Norge, samtidig med lignende for Hertugd., indførte samme System for Salthandelen og Saltafgifterne i de kgl. Lande. Consumtionsforordningen var, skjøndt alene gjældende i Danmark, det vigtigste Lovbud, som udkom i 1778 (gjældende fra 1 Jan. 1779). Den er udarbejdet med stor Omhu (16 Cap. S. 128—213 hos Schou) og ordner i det væsentlige Systemet, som dette bestod til Ophævelsen. Ved Fd. 20 Aug. (S. 75—101) ordnedes den Finmarkske Handel og Taxt. Schimmelman var

¹⁾ Jfr. Personalhist. Tidsskr. 3 R. IV. S. 11.

meget glad over Consumtionsindtægternes betydelige Stigning, og 2 Juni 1779 udnævntes Stemann til Geheimeraad, men Bestalling udfærdigedes først 12 Mai 1780.

1779 var Gen. Toldk.s Opmærksomhed fornemlig henvendt paa at fremme directe Udførsel af indenlandske Producter til de vestindiske Øer og lette Forsyningen af Planterne paa St. Croix, alt helst med indenlandske Skibe (Fd. 19 April 1779), hvorhos Christiansand, Altona og Glückstadt bleve ligeberettigede med Kbhvn. i Handelen med St. Thomas og St. Jan (Fd. 13 Dec.), ligesom Transithandelen over Kiel og Speditionshandelen over de øvrige Stæder i Hertugdømmerne var lettet ved Fd. 17 Juni. At indenlandsk Karpeavl, Porcellainsfabrikation af bornholmsk Jord og indenlandsk Skibsbyggeri, samt københavnsk Skriftstøberi beskyttedes ved Toldforanstaltninger, stemmede med Tidens Aand.

Aaret 1780 var et Mærkeaar for Ghrd. Stemanns ældste Søn Poul Christian. Han havde stadig været undervist af Es-march, men havt særlige Lærere i Fransk, Dands og Ridning. Derhos gjennemgik han Kunstacademiets Tegneskoler og modtog ved Arveprinds Frederiks Haand i Marts 1780 den mindre Sølv-medaille, efterat han allerede i Begyndelsen af Aaret var bleven inscriberet som Student ved Universitetet. Han kunde nu vise sig ved Faderens Side under dennes daglige Promenade mellem den fornemme Verden i Rosenborg Haves Cavalleerallée, hvor Kunsten var at gøre sin Hilsen med den trekantede Hat, saaledes at dennes indre Side vendtes mod den, man complimenterede. Iøvrigt begyndte han strax paa sit juridiske Studium og blev manuduceret af Prof., Justitsrd. Jacob Edv. Colbjørnsen, saaledes at han tog Examen i Aug. 1781 med bedste Character. Han bevarede stedse en stor Højagtelse for og Kærlighed til denne fortræffelige Mand og berømmede hans klare og lidenskabsløse Stil som Lovconcipist i Modsætning til hans yngre Broders Lidenskabelighed. Om Stemann hørte Forelæsninger af Facultetets andre berømte Medlemmer, navnlig Senior universitatis Kofod Ancher og Generalprocureur Henr. Stampe, er tvivlsomt, thi disse docerede neppe mere, om de end ikke holdt „Lesebengler“ (Nørregaard var Adjunct i Facultetet).

Efterat And. P. Bernstorff d. 13 Nov. 1780 havde faaet Afsked fra alle sine Embeder, og da Jo. G. Moltke 1 Mai 1781 indtraadte i Statsraadet som Gh. Statsminister, kom Stemann i hans Sted som 1ste Deputeret i Finantscollegiet, Rentekammeret og Bjergværksdirectoriet samt i General Vejcommissionen. Skjøndt det derhos var bestemt, at Skatkammeret skulde ganske sondres fra Finantscollegiet, kunde Stemann ikke fortie sine Bekymringer over de uheldige Dispositioner over Bankens Midler, men henvendte sig aabent herom til den yngre Schimmelmann som Skatkammerdirecteur, og i Skr. af 16 Oct. 1781 erkjendte denne det grundede i Stemanns Bemærkninger og lovede Indskrænkning af Bankens Udlaan. Da saa den ældre Schimmelmann var død 15 Febr. 1782, udtraadte Stemann d. 10 April 1782 af Rentekammeret med de dertil knyttede Commissioner og indtraadte som „Finantsminister“, med Bibeholdelse af sin Stilling som 1ste Deputeret i Finantscoll., i Bestyrelsen af Skatkamret og begge Bankinstituter (Banken og Bankcontoret); han beholdt derhos sine commercielle Stillinger (til det vestindiske Handelscompagni, den grønlandske, islandske, finmarkske og færøiske Handel) og i det norske Bjergværksdirectorium, hvorunder Kobolt- og Saltværkerne henlagdes. Hans ny Bestalling som Finantsminister udfærdigedes d. 13 April 1782. Samtidig ophævedes Statsbalance- og Overskattedirectionen, og dens Forretninger m. H. t. Statsgjælden overdroges Banken, der sattes under en Overdirection, i hvilken Stemann fik Sæde, hvorhos udtaltes, at Banken ikke burde staa i nogen Forbindelse med de kgl. Finantser. Derhos octrojeredes et dansk norsk slesvig holstensk Handels- og Canalcompagni, beregnet paa at føre den nordiske Handel gjennem Canalen.

Canalen var ogsaa Gjenstand for Stemanns Brevvexling med Schimmelmann, og da han (o: Stemann) selv var Medlem af Commissionen for dens Anlæg, inspicerede han dette, der nu omtrent var færdigt, i Juli 1782. Paa denne Tour ledsagedes han af sin Søn Poul Chr., der efter at have taget sin Examen i Kbhvn. var bleven udnævnt til Kammerjunker og ved Mikkelsdags-tid var inscriberet som studerende ved Universitetet i Kiel. Han

havde her kun Udbytte af Trendelenburgs Forelæsninger over Pandecterne, men forsømte de andre Collegier, hvorimod han var flittig i Rideskolen. Han bragte det, vel senere i København, til at han ved Processioner red enten Springereren eller Danseren af den kongelige Stald og som Amtmand forstod med sin Hest at gøre Plads i Folkhobe. I Kiel blev han Ven — vist Dus — med Rahbek og Samsøe og var vel optagen i de bedste Huse hos Dittl. Reventlow, Saldern samt paa Omegnens Godser. Under deres Fart paa Canalen havde nær begge tilsat Livet, idet Fartøjets Mast hagede sig fast i en Slusebro, medens Vandet steg, saa at de kun med stor Vanskelighed undgik at trykkes til Bunds. Faderen vendte snart tilbage til Kbhvn., men Sønnen tog „studirens halber“ til Göttingen, forinden han til Paaske 1783 vendte hjem. Her hørte han privatissima over Mineralogi og Chemi og tog Undervisning i italiensk Bogholderi. Han blev nu Auscultant i Bjergværksdirectoriet. Under 19 Mai og 12 Juni beordredes Ministeren til personlig at undersøge og træffe Foranstaltninger ved de norske Miner: Sølvværket, Kobolt- og Saltværket, med sin Søn som Ledsager (Gehalt 500 Rd.). Den 23 Juni gik de til Norge gennem Halland. Den 29 Juni passerede de Svinesund og naaede den 30 Juni over Moss og Horten Vallø, hvor de bleve et Par Dage. Ved Ankomsten til Kongsberg den 3 Juli bleve de højtidelig modtagne og bleve her i 14 Dage, i hvilke Poul Chr. Stemann optog udførlige Lister over de enkelte Grubers Udbytte i en lang Aarrække. Over Modum Blaafarveværk, Kobolt Skærpum og Gjellebæk kom de den 22 Juli til Bærum, 24 Juli til Fossum, hvor Bernt og Peter Anker modtog dem. Over Eidsvold Jernværk og Hurdals Glasværk toge de til Præsten Høegh, Guldbergs Broder i Skismo Præstegaard, hvor de skiltes den 28 Juli. Over Christiania og Halland kom Faderen 6 Aug. til København. Sønnen tog gjen-Østerdalen, med nogle Dages Ophold i Røraas, til Trondhjem, det nordenfjeldske Oberbergamts Sæde. Her udnævntes han og Faderen (Diplom 22 Sept.) til Medlemmer af de kgl. Videnskabernes Selskab. Fra Trondhjem, hvor han omgikkes med de bedste Familier, gjorde han til Hest en længere Udflugt til Fjeld-

finernes Egne og vendte senere i Følge med Familien Sehested over Dovre og Gudbrandsdalen tilbage til Christiania. Herfra var han endnu engang i Kongsberg og var vel seet i de Colletske og Ankerske Kredse, indtil han, ledsaget af Kaas, dengang Assessor i Overretten, Peder Anker og unge Nielsen, atter tog ind i Skismo Præstegaard og derover naaede Stockholm. Han indførtes her i de diplomatiske og Grosserer Huse, men fik fra Kbhn. Ordre til at gaa til Carlskrone, for at skjønne, om Sverrig udrustede Linieskibe. Efter nogle Dages Ophold her naaede han København i de første Dage af Februar 1784 og blev 4 Febr. sammen med Prof. Brünniche udnævnt til Committeret i Bjergværksdirectoriet med Gage 700 Rd.

Men han følte Trang til videre Uddannelse. Med Faderen bestemtes, at han skulde gaa til Hamborg og tage Privatissimum hos Büsch samt gøre sig bekendt med den store Handel. Dette Studium skulde han fortsætte i Berlin og Østersø-Havnene indtil Petersborg samt over Finland og Ålandsøerne vende hjem.

Men heraf blev Intet. Staten optog vel et Laan paa 3,000,000 Louisd'or til 5 % hos Jøden Ephraim i Helsingør, men Misfor nøjelsen med Guldbergs Styrelse voxede, og Schack-Rathlou vovede Intet ved at forberede Omvæltningen. 4 April confirmeredes Kronprindsen og befriedes for sin tactløse Overhofmester Eichstedt, der udtraadte af Statsraadet. Johan Bülow blev Marschal hos Kronprindsen og Kammerherre. 6 April fik Rosencrone, Stemann og Guldberg Ordre at indtræde i Statsraadet, og Stemann modtog 7 April Bestalling som Statminister. Den 14 April underskrev han sin Ed som Geheime-Statsminister og vilde aflevere den til Kongen i det Geh. Statsraad, men forinden tog Kronprindsen Ordet. Jeg tror bedst at tjene D'Hrr. ved at oplæse Wegeners paa Stemanns Optegnelser grundede Beretning angaaende „den 14 April“, den Dag, da Statsraadet første Gang efter Kronprindsens Confirmation skulde holdes:

„Den 14 April indfandt de tre nye Ministre, Stemann, Guldberg og Rosencrone, sig første Gang til Statsraadet i Kronprindsens Gemak, hvor Alt ganske i den sædvanlige Form blev

refereret fra begge Cancellier og begge militaire Departementer. Statsraadet hos Kongen holdtes sædvanlig om Eftermiddagen, og derefter skulde følge det sædvanlige Onsdagsbal. Til den bestemte Tid om Eftermiddagen tog Stemann sin Minister-Ed til sig og begav sig til Slottet. Kongen selv, Kronprindsen, Arveprindsen og samtlige Geheime-Statsministre vare tilstede. De tre nye Ministre skulde aflægge Eden, og Stemann, som den ældste af dem, vilde begynde med at overlevere sin til Kongen men Kronprindsen afbrød ham strax og sagde, idet han fremtog et Papir: „Behag át bie lidt; jeg har først noget at tilkendegive fra min Fader.“ Kronprindsen oplæste nu en i Kongens Navn affattet og af Kongen underskrevet Deklaration, der gik ud paa: at Kabinettet skulde være ophævet, saaledes at ingen Staten vedkommende Sag mere skulde expederes derfra; at Statsraadet skulde organiseres efter Forordningen af 13 Febr. 1772, saaledes at alle Statens Anliggender skulde gaa fra Collegierne dertil; at Geheimeraad Frederik Chr. Rosenkrands og Geheimeraad, Grev Andr. P. Bernstorff skulde igjen indtræde i Statsraadet, ligesom ogsaa General Wilh. Huth og første Deputeret i det danske Cancelli Geheimeraad Henrik Stampe skulde være Statsministre, de to første med Rang og Sæde efter deres forrige Anciennitet i Geheime-Conseilet. Efter denne Oplæsning forelagde Kronprindsen sin Fader Kongen en Ordre om alt dette, stilet til det danske Cancelli, og bad Kongen at underskrive samme. Arveprindsen talte imod dette og bemærkede, at man ikke burde overile Kongen; men denne underskrev alligevel Ordren, hvorpaa Kronprindsen strax tog den, underskrev den selv og lod Thott og Schack-Rathlau ligeledes underskrive. Kronprindsen leverede Ordren til Schack-Rathlau, der gik ud i Forværelset med den og lod den øjeblikkelig bringe til det danske Cancelli, hvor Stampe, som var indviet i Planen, ventede den og strax expederede den til de andre kongelige Collegier. Imidlertid var Kongen, efter at han havde underskrevet denne Ordre, som sædvanlig gaaet bort og havde begivet sig ind i sit eget Værelse, og Arveprindsen, der enten var bleven bange eller mærkede, at Noget særdeles var paafærde uden at kunne sætte sig ind deri,

skyndte sig strax bag efter Kongen og lukkede Døren i Laas efter sig. Kronprindsen hævede nu Statsraadet og befalede alle Ministrene at begive sig til hans eget Forgemak.

Efter Forløbet af omtrent et Kvarterstid kom Kronprindsen her til dem og forefandt tillige Hertugen af Bevern, General Huth, flere af Departementscheferne og adskillige andre høje Embedsmænd. Kronprindsen meddelte her offentlig den af Kongentagne Beslutning, navnlig at ingen Befaling skulde, efter Kabinetkets Ophævelse, for Fremtiden have Gyldighed, med mindre at den var undertegnet baade af Kongen og Kronprindsen, og at Ministrene Grev Joa. G. Moltke, Stemann, Høgh-Guldberg og Grev Rosencrone skulde søge deres Afsked, som Kongen vilde tilstaa dem. Enkedronningen, som nu havde faaet Nys i Sagen, kom ogsaa her til og henvendte sig i stor Bevægelse til Kronprinsen med de Ord: „Was ist's denn? was ist hier geschehen?“ Han svarede ganske roligt: „Nichts, Ew. Majestät; der König hat eine Veränderung in seinem Staatsrathe gemacht, — das ist Alles!“ Guldberg maatte nu forklare hende Sagen, og da han havde endt, yttrede hun, at hun led af Hovedpine og ikke kunde vise sig ved Ballet om Aftenen. Men Kronprindsen bad hende om, hvis det var muligt, at forandre denne Bestemmelse; „kommen Sie ja auf den Bal,“ sagde han; „ich bitte Sie recht sehr; Sie werden mir ein grosses Gefallen thun!“ Hertil Enkedronningen svarede: „Ja, wenn Ew. königliche Hoheit es befehlen, so ist es was anders.“ Arveprindsen derimod lod sig slet ikke se paa dette Sted, men blev hos Kongen indenfor den aflaaede Dør, og selv Enkedronningen havde forgæves søgt at komme ind til dem. Kronprindsen bemærkede dette og henvendte sig til Guldberg med de Ord: „Kan De sige mig, hvad vel min Onkel bestiller derinde hos min Fader?“ Guldberg svarede: „Slet intet, Deres kongelige Højhed.“ Men kort efter lukkede Kongen selv Døren op og forlangte The. Da tog Arveprindsen Mod til sig, kom ud og løb strax op til sin Gemalinde Sophie Frederikke. Her begyndte han med at give hende et Glas Vand, for at hun ikke skulde blive altfor forskrækket over det, som han vilde fortælle hende; men da han derpaa skulde til at for-

tælle, vidste han Intet at sige. Derimod lod han selv Dr. Juul kalde, der maatte aarelade ham.

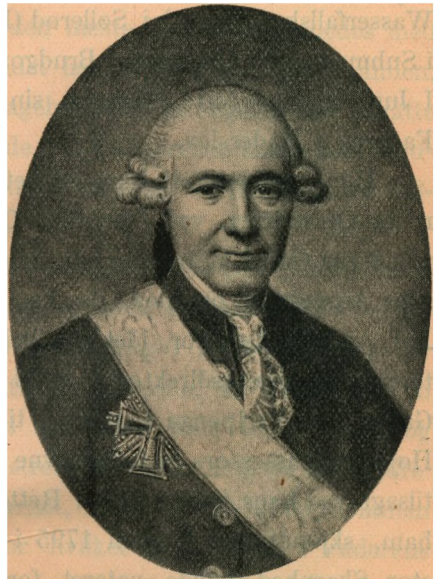
Om Aftenen og Natten holdtes det bestemte Hofbal. Enkedronningen indfandt sig. Sophie Frederikke, der var høj frugt-sommelig, kunde ikke deltage; men Arveprindsen kom til den anden og tredie Dands, som han dansede med Kronprindsens Søster, den tolvaarige Louise Augusta, og Ballet var et af de muntreste, man i lang Tid havde havt. Schack-Rathlau havde som en Mester ledet og ordnet Alt, hvad der hørte til denne mærkelige Dag.“

Det synes herefter, at Stemann Intet har seet og neppe heller berettet noget om den Scene, da, som han dog siger: Enkedronningen forgjæves havde søgt at komme ind ad den laasede Dør til Kongen og Arveprindsen. Beretningerne lyde, som bekjendt, noget forskjelligt. Efter hvad jeg har hørt fortælle, var det Møsting, der, som jourhavende Kammerjunker stillede sig for Døren og holdt Dronningen fra denne, thi ved at banke paa, kunde hun mulig have bevirket den oplukket.

Kammerjunker Stemann, der paa selve Dagen fyldte sit 20 Aar, deltog efter Faderens Paalæg i Ballet og forblev i København, medens Faderen gik til Haderslev som Amtmand. Begge indsaa meget vel, at „det var Schack-Rathlau, der havde gjort det hele,“ saaledes som jo nu ogsaa er fuldstændig oplyst. Faderen søgte ham d. 15 April i Henhold til en meget venskabelig Svarskrivelse. Hos Kronprindsen, for hvem han skriftlig havde fremsat sin Stilling med 8 levende Børn og „uden nogen Rigdom“ — han ejede vist dengang det senere Søcadetacademi, senere Lauritz Petersens Gaard Bredgade 68? — havde han Audiens 17 April. 19 April (Bestalling 26 April) blev han Amtmand over Haderslev Amt med 2000 Rd. Gage, og 5 Mai fik han Exspectance paa det Hamborgske Domprovsti. I Juni flyttede han til Haderslev, hvor han tiltraadte 1 Juli. 27 Aug. fik han Collation paa Præposituret i Hamborg ifølge det indtraadte Dødsfald. I 1785 udarbejdede Stemann efter Paalæg af Rentekammeret, hvor Chr. D. Reventlow nu var Chef, en Plan, der approberedes, til Regulering af Landboforholdene i Amtet. Alle

Fæstere bleve mod en afdragsvis Købesum Selvejere. Over alle Byrder forfattedes et Kataster sognevis med Fordeling paa de enkelte Ejendomme efter Skyldsætning til en Kanon efter Taxation. Taxationen udførtes af en Commission under Stemanns Forsæde og som Medlemmer Husfoged, Etatsraad Lassen og Ridefoged Ambrosius samt Amtssecretair Lorenzen (Peder H. L.s Fader) som Secretair. I 4 Aar reguleredes 16 Sogne og vare Forarbejder gjorde i 6 andre. Hermed rantes væsentlig Østeramtet, hvis kraftige Bondestand saaledes grundlagdes. Om Matriculeringen skrev Stemann 1792 en Afhandling i Provinzialberichte.

19 Juni 1789 udnævntes Stemann til Overpræsident i Altona med en aarlig Indtægt af 4,800 Rd. Han flyttede dertil i October, efterat han om Sommeren havde **ordnet** sine Bopælsforhold der, ledsaget af sin ældste Søn Poul Christian, der ogsaa i Somrene 1785, 1786 og 1787 i længere Tid havde levet hos Faderen i Haderslev.

Geheime-Conferentsraad Christian Ludvig
Stemann,
f. 1730, † 1813.

Naar han i den øvrige Del af Aaret opholdt sig i København, hvor han endnu var Committeret i Bjergværksdirectoriets, bevægede han sig i de fornemste Huse, men det var dog i den rige Købmandstand, at han søgte sin Hustru. Den afdøde rige Grosserer Peter Wasserfall, hvis Enke døde i 1787, havde efterladt en ugift Datter Catharine Elisabeth, f. 1767, der var i Huset hos sin Værge Professor Heinrich Callisen, der var gift med hendes Halvsøster, Maria Amalie Walker. Familien Wasserfall var reformert, hvilket ogsaa var Tilfældet med den fra Skotland paa mødrene Side stammende Generalkrigscommissair

Alexander Ross, der under dette (sin Moders) Navn 1782 var bleven adlet, men før hed Walker. Dennes Søn, Generaladjudant hos Kongen, Paul Alexander Ross var gift med Petronelle Wasserfall, f. 1763, og det var hende, hvem Stemann kjendte fra Selskabslivet, der indledede hans Forbindelse med Søsteren Cathr. Elisab. Wasserfall, hvorfor ogsaa mange Aar efter en af Stemanns Døtre opkaldtes med Navnet Petronelle. Forlovelsen skete 5 Marts 1788, og Bryllupet holdtes d. 21 Mai s. A. i det Wasserfallske Lyststed i Søllerød (Frøkenerne Ross boede senere i Suhmsminde i Overrød). Brudgommen var 24, Bruden 21 Aar. I Juni Maaned førte Stemann sin unge, elskværdige Hustru til Faderen i Haderslev.

Hun havde tilført ham en betydelig Formue, og efter Svogrenes Opfordring, ved Christian Colbjørnsens Bistand og Kronprindsens Gunst indtraadte han inden Aarets Udgang i Højesteret som Auscultant og blev, da han i 1789 havde fyldt sit 25de Aar, virkelig Assessor, idet han beholdt sin Stilling som Committeret i Bjergværksdirektoriet indtil dets Ophævelse og derefter Gagen som Vartpenge saalænge, til han i 1796 opnaaede yngste Højesteretsassessors da ledigblevne Gage. Denne var ham nemlig tilsagt ved hans Indtrædelse i Retten og kunde altsaa ikke nægtes ham, skjøndt han 1 April 1795 i Sagen mod „Vækkeren“ med stor Skarphed havde voteret for Frifindelse af Bogtrykkeren Svares Enke og Forfatteren Studiosus Winding. Dette Votum foreligger, da Stemann lod sig give en Afskrift deraf, da han som Cancellipræsident deltog i Indstilling om Anlæg af Sag for Overtrædelse af Fdg. 27 Sept. 1799. Da han voterede i „Vækkerens“ Sag, var rigtignok denne Fdg. ikke udkommen, og der hengik lang Tid, forinden dens Strenghed mildnedes ved Domstolenes Fortolkning, der støttedes paa den tilføjede Anmærknings sidste Linier om Betydningen af at „laste.“ Disse skyldes ganske sikkert Chr. Colbjørnsen, der udarbejdede Forordningen i Henhold til Ruslands Fordring og mulig med Vilje her har tilføjet Anmærkningen i saadanne Udtryk, som maatte kunne benyttes til Frifindelse. Stemann, der i 1790 havde købt Benzonslund og kort efter fritaget det hele complete Bøndergods

for Hoveri in natura, i hvilken Anledning han i et højtideligt Møde af Landhusholningsselskabet modtog dettes mindre Guldmedaille af Kronprindsens Haand, var iøvrigt kommen i et spændt Forhold til Chr. Colbjørnsen¹⁾. Anledningen var, at Stemann, vistnok allerede før han købte Benzonslund, og medens han om Sommeren sikkerlig laa paa Lyststedet i Søllerød — „Alle“ søgte dengang til Skovene ikke til Strandvejen — og omgikkes venskabelig med Colbjørnsen i Nærum, i et Middagselskab havde disputeret med denne, og da han den næste Dag atter samledes med ham i et lignende Selskab, idet han vilde give ham Haanden, var bleven afvist med en tilbageholdende Bevægelse, der maatte bemærkes af alle tilstedeværende, thi Colbjørnsen taalte ikke Modsigelse, men denne Scene glemtes ikke, og en fuldkommen Udsoning fandt aldrig Sted.

Medens Stemann tilbragte Sommerferierne paa Benzonslund, som han drev for egen Regning, og hvor han saa talrige Gæster hos sig, var hans faste Bopæl selvfølgelig i København, og her ramtes hans ældste Barn, Datteren Cathrine, af Kopperne i al deres Heftighed. Faderen lod sig lukke inde med hende og plejede hende personlig i den strengeste Afslutning fra alle andre. Det lykkedes ham at frelse Barnet, men Sporene af Sygdommen beholdt hun i hele Livet, for hvilket hun iøvrigt i Faderens høje Alder erholdt det Skudsmaal, at hun ingensinde havde gjort ham nogen Sorg.

Under Opholdet paa Benzonslund var det formodenlig, at denne Datter sluttede inderligt Venskab med en rigtignok meget yngre Datter af Etatsraad Zeuthen paa Tølløse, der forlovede sig med og ægtede Flor. Denne bevarede stedse megen Godhed for bemeldte min Stedmoder, hvem han endnu i en meget senere Periode opsøgte i København, da hun som Enke levede her.

I Aarene 1797 og 1798 samlevede Poul Christian Stemann under gjensidige Besøg en Del med Faderen, der med hans Raad affattede sin sidste Villie, hvis Udførelse overdroges denne Søn.

Fra 1 Januar 1799 blev Kjkr. Stemann Amtmand over

¹⁾ Jfr. Personalhist. Tidsskrift, 3 R. V, S. 57 f.

det oprettede ny Sorø Amt, i hvilken Stilling han forblev i 28 Aar.

Da Vinteren 1798—9 var usædvanlig snefuld, og Bestemmelserne om Snekastning i Vejforordningen af 13 Dec. 1793 viste sig utilstrækkelige, udarbejdede Stemann et Reglement for Snekastningen, der gav Anledning til det gennem Cancelliet efter General-Vejcommissionens Forslag udfærdigede Reglement af 20 Dec. 1799, der har været gjældende, indtil det i de seneste Aar er blevet afløst ved en ny Lovgivning.

1 Dec. 1801 blev Stemann Kammerherre. Efter hans Forslag udkom under 15 Juni 1802 gennem Cancelliet et provis. Regl. for Fattigvæsenet paa Landet i Sjælland, hvilket i 1803, 5 Juli, udstraktes til hele Kongeriget for Landet og Kjøbstæderne udenfor København og har ligget til Grund for den senere Lovgivning indtil de nyere communale Institutioner. Ligeledes siges det, at Fd. 27 Jan. 1804 om Befordringsvæsenet skyldes Stemann.

Denne havde allerede i længere Tid havt Bopæl i Sorø Academis Hovedbygning, hvor Overhofmesterens Lejlighed var bleven Amtmandsbolig. Efter Vacancen i Overhofmesterembedet 1787 havde Godssets Bestyrelse været overdraget Professorerne og blev forestaaet af Prof. i Statsvidenskaberne Steenstrup. Akademiet var af Mangel paa Frekvents hensygned, og Stiftelsen havde til Udskiftning og Udflytning stiftet en Gjæld af 186,000 Rd., medens den kun ejede 2000 Rd. i Obligationer. Da Steenstrup døde 1801, overtog Stemann Bestyrelsen, saaledes som nærmere fastsat ved Rescr. 1 April 1803, der fritog Professorerne for Godsforretningerne.

Det var upaatvivlelig i de nærmeste Aar herefter, at Stemann beslattede at gjenne læse Fogtmanns Rescriptsamling, der længe sluttede med Aaret 1806. Dette var Nattearbejde, udført medens hans tro Hustru sad ved hans Side syslende med Haandgjerning, og ofte sade Ægtefællerne saaledes, indtil med den gryende Dag Sommersolen kastede sine Straaler gennem Academiets store Vinduer.

Efterat Stemann i Aarene 1802—4 havde gennemført Udskiftningen af Slagelses fra Oldtiden af saa udstrakte Kjøbstad-

jorder og selv havde afhændet Benzonslund, købte han i 1805 af Generalmajor Castenschjold til Frederikslund og Hørby Valdbygård med Gods og et passende Stykke af Frederikslund Skove (c. 950 Td. Hartk.) for 340,000 Rdlr. d. C. = omt. 1,088,000 Kr. eller 544,000 Rbd. eller 1145 Kr. pr. Td. Hartk., som det syntes en meget fordelagtig Handel.

Paa Udarbejdelsen af det provisoriske Reglement for Skolevæsenet, som under 10 Oct. 1806 udkom for Østifterne, havde Stemann en meget væsentlig Indflydelse; men efterat der ifølge de ved Slutningen af samme Aar truffne Bestemmelser var indsat Amtsprovster, er det rimeligt, at han tog mindre Andel i den locale Indretning og Bestyrelse af Skolevæsenet i Henhold til den paa det provisoriske Reglement af 1806 byggede almindelige Anordning af 1814.

Da Frankrig og Rusland i Tilsit vare blevne enige om at aftvinge Danmark Brugen af dets Flaade, besluttede England, hvorhen den hanoveranske Armee var overført, at komme dem i Forkøbet. Efterat 3 engelske Flaader 3—8 Aug. vare gaaede gennem Sundet og Storebelt, landede Jackson 8 Aug. i Tønningen og opsøgte Kronprindsen i Kiel. 11 Aug. kom Kronprindsen til København, som han 12 Aug. atter forlod, førende Kongen til Rendsborg. Herhen fulgtes han af de fleste højere Embedsmænd og Hertugen af Augustenborg, der paa Gjennemrejsen afleverede Regalierne i 7 forseglede Pakker til Stemann. Denne forvarede dem i en Gravhvælving i Kirken¹⁾, indtil han 3 Oct. afleverede dem til Overhofmarskal Hauch. Kronprindsen, der lagde den største Vægt paa Forsvaret af Korsør, synes at have anseet det aabne Sorø i Stemanns Hænder for et fast Punkt, hvorfra København kunde undsættes. 23 Aug. kom Capt. Wentzel Haffner, der havde Befaling at conferere med Stemann og i Forbindelse med ham oprette et Corps af Frivillige, til Sorø fra Castenschjold som Øverstcommanderende over alle Tropper i Sjælland. Man besluttede foreløbig at henviser alle Frivillige til Castenschjold (Generall. Joach. Melchior

¹⁾ Jfr. Biskop Daugaards Levnetsbeskrivelse af Christine Daugaard, I S. 342—3.

Holten C. til Borreby) og samle Vaaben og Proviant for ham. Hver Nat afsendtes nu fra Sorø store Transporter af Folk, Heste, Vaaben og Levnetsmidler til ham, og det haabedes, at hans Hær, forstærket med Oxholms fra Lolland og Sydsjælland, kunde holde Fjenden borte fra Sorø. Man tænkte nu her paa ifølge Kronprindsens Ordre at oprette en frivillig Landstorm, hvortil Sabler og Pikker vare forfærdigede af Landsbysmedene. Men som Opfordringen skulde udgaa, indløb den 29 Aug. om Aftenen Kl. 10 Brev fra Castenschjold om hans Hærs Adsplitelse ved Kjøge og strax derefter Flygtninge fra Slaget (Væver Frølund med Trommen). Stemann lod nu alle Documenter om Haffners Sendelse tilintetgøre, men det samlede Krudt og Ammuniton nedgrave og forsænke. Han vedligeholdte dog under hele den engelske Occupation Forbindelse med Kronprindsen over Bæltet og Lolland tildels ved sin Svoger Tillisch.

Efterat Kjøbenhavn d. 7 Sept. havde capituleret, besatte Hanoveranerne under Generalmajor Linsingen d. 8 Sept. Sorø. Stemann, der havde stræbt at skaffe sig Kundskab om deres Indmarsch fra Krebshuset af, modtog, omgiven af sin Familie, Linsingen i sin bedste Sal og blev af ham hilst med Udtryk af hans Højagtelse. Forholdet ordnedes for Sorø Amt saaledes, at alle Rekvisitioner skete gennem Øvrighederne mod Tilstaaelser, der indløstes af det engelske Commissariat i Citadellet. Gjennem gjensidige Venligheder mod Linsingen og hans Officerer skaffede Stemann sig og Kronprindsen ikke faa Efterretninger af Vigtighed og bestyrkede Englænderne i Frygten for Angreb fra dansk Side, saa at de i nogenlunde Overensstemmelse med Capitulationen indskibede deres Tropper og lettede Anker 21 Oct.

7 Nov. kom Kronprindsen tilbage til Kjøbenhavn, efterat England d. 4 Nov. havde udstedt sin formelige Krigserklæring mod Danmark-Norge.

Den 9 Febr. 1808 fik Stemann Storkorset (blev Ridder). 29 Febr. udstedtes dansk Krigserklæring mod Sverrige, og 13 Marts døde Christian VII i Rendsborg (af Skræk over de franske Troppers Indmarsch). Den Dag, da Efterretningen herom naaede Kjøbenhavn, indtraf Bernadotte dertil for med de spanske Tropper at

aabne Felttoget i Skaane. Men Napoleon ventede sig intet alvorligt Resultat, hvor Bernadotte commanderede. Hans Hovedformaal var at gjemme Spanierne heroppe. Den yngre Stemann gennemskuede dette, og da Faderen, der nu var 78 Aar, og 7 Aar tidligere havde undskyldt sig for at overtage det ham tilbudte Embede som Cantsler i Glückstadt, men ved Skattereformen i 1802—3 gennem en egenhændig Skrivelse fra Kronprindsen af 26 Febr. 1803 havde faaet Hvervet som Formand for den Commission, der skulde taxere de adelige Godser ved disses Inddragelse under den almindelige Landskat, havde overdraget Sønnen at bevirke sin Entledigelse (der paafulgte 23 Juli 1808), formaaede han den gamle til at tage Ophold i Sorø, eftersom han antog, at Sjælland mindre end Fastlandet vilde blive berørt af Tidens Urolighed. Dette slog til, thi Faderen ankom til Sorø 22 Dec. 1808 med sin Familie, og allerede i Eftersommerens Løb vare en Del spanske Tropper, der efter Urolighederne i Roskilde havde trukket sig tilbage til Sorø, her blevne afvæbnede ved fransk Foranstaltning, truffen efter Aftale med Stemann, der for Tilfældet havde sendt Hustru og Børn til Borreby til Castenschjolds nærbeslægtede Familie. Freden med Sverige sluttedes d. 10 Dec. 1809. Stemann havde nu Ro til locale Foranstaltninger. Han gennemførte Ringsteds Erhvervelse af Ejendomsretten (mod en aarlig Afgift 1 Td. Byg pr. Td. Land) af de betydelige Jorder, der siden den lærde Skoles Nedlæggelse 1739 af Skolefondet havde været lejede ud. De bleve nu udskiftede og ved Auction bortfæstede til stor Fordel for Communen (kgf. Approbation paa Byens Erhvervelse 15 Febr. 1811).

Stemann havde allerede i sine første Amtmandsaar indført en Contororden, som senere blev tagen til Forbillede ved flere Amter og i Forbindelse med et sikkert Overblik medførte Besparelse. Han var selv mægtig og myndig til at tage Ledelsen og Andel i Contorarbejdet, og da samtlige hans Personale gjorde Strike, lod han dem rolig drage bort og optog dem ikke paa ny, da de fra Krebshuset petitionerede herom. Det var maaske ved denne Lejlighed, at han fik fortrinlig Erstatning i Harhoff og Wolff, der begge forbleve i Sorø, til de fik mere lønnende Ansættelser.

Under Fædrelandets fortvivlede Stilling i 1813 rantes Stemmann og Academiet af Branden d. 11 Juni. For nogle Aar siden fremkom i et localt sjællandsk Blad en Række Artikler, som antydede, at Ilden var opstaaet ved Uforsigtighed fra Fru Stemmanns Side. Udenrigsminister, Baron O. D. Rosenørn-Lehn sendte dem til mig. Jeg gik Sagen nøje igjennem og udarbejdede en Fremstilling, som Baron Rosenørn-Lehn modtog til Opbevarelse i Bibliotheket paa Orebygaard. Stemmann og hans Hustru havde i den dejlige Maaneskinsaften kjørt Søen rundt, og det paastodes, at den huslige Frue ved Hjemkomsten med Lys var gaaet ind paa sin Væverstue for at se Arbejdets Fremgang, og at der, hende ubemærket, en Gnist havde fænget. Men Ilden kom ikke op i den vestlige Hovedfløj, hvor Stemmann boede, men i den østlige paa det øverste Loft. Dette er konstateret ved Udsagn af en Stafet, som kommende fra Ringsted saa den blusse højt over Skovene og i Carrière sprængte op gennem Strædet og Gaden til Klosterporten, hvor Vægterne sade. De havde nylig raabt og været inde i Fratergaarden uden at mærke noget. Hermed stemmer et Udsagn af Charite Borch, Paludan Müllers Hustru, der laa i Ingemanns senere Pavillon og opskræmmet ved Branden i Østfløjen styrtede ned i Klosterporten, hvor hun ogsaa traf Vægterne. Af Stemmanns Husstand bemærkedes Branden først af Jfr. Sundby, der opfattede en Lugt, som af brændende Tjære, og af Datteren Augusta, der laa paa et Kvistværelse og vaagnede ved, at det svære Tagtømmer i brændende Brudstykker ramlede ned over Kvistens Loft. Paa den østlige Fløjs øverste Loft havde Apotheker Glahn Urter til Tørring, og Karlen havde været deroppe om Aftenen. Ligeledes havde Underofficererne af de i Byen indkvarterede Jægere der Plads til Legemsøvelser, og havde om Dagen leget der. Endvidere var der Munderingskammer, hvor Aflevering til nyt Opsyn skulde ske d. 12 Juni, og hvorfra grønne Buxer skulle være komne ud til Egnens Bønderkarle. Mistænkelige Individuer skulde fra Kjøbenhavn være komne til Sorø om Aftenen og sete øst for Klosterbygningen. Mere fremgaar ikke af de civile Forhør, men om saadanne ere optagne over Militaire, og hvad der er fremkommet, kjender jeg

ikke. Mistanken fordeler sig saaledes, men Intet støtter Wegeners Antydning om Efterstræbelser af Godsejerne (Generalkrigscommiss. Ngd., et Skud, Bredals Scener, et anonymt Digt).

Af det rige Indbo reddedes kun lidt dagligt Sølvtøj. Harhoff reddede Amts-Arkivet (undt. Aarets Breve), Stemann ved modige Mænds Anstrengelser Kirken. Hvad der var forblevet i Sorø af Klosterets gamle Arkiv og Stemanns eget store Bibliothek gik tabt. Heldigvis levede endnu Poul Christian Stemanns Fader, der i sin Bopæl optog Sønnen med Familie, indtil den gamle Forvalterbolig blev hans Embedsbolig, som vel var tarvelig, men havde en dejlig Have i Forbindelse med Klosterhaven.

Christian Ludvig Stemann, der d. 28 Jan. 1809 var bleven Ridder af Elefanten (tilligemed Rosencrone, Guldberg var død 1808), døde selv 11 Nov. 1813. Han forenede med sin uomtvistelige Dygtighed, Redelighed og store Arbejdsomhed en højst elskelig, blid og fredelig Character. Sønnen Poul Chr. havde en anden Optræden („schneidig“), der let skaffede ham Fjender („Mosjø Møller“¹⁾). Hans Svoger Oberst Tillisch har dog erkjendt, hvad jeg selv rigelig har erfaret, at han havde et varmtfølende Hjerte, men for ikke let at overvindes af sine Følelser havde vænnet sig til at skjule disse under Haardhedens Maske. Dette lykkedes ham ikke ilde, men han tog dog gjerne mod uforbeholdne Udtalelser og regnede det selv som en nødvendig Egen-skab hos en højt staaende Mand at forstaa „at høre“.

Lige saa megen Sorg, som Aaret 1813 havde bragt Poul Chr. Stemann ved Academiets Brand og Faderens Død, ligesaa store Ulykker medbragte det endnu som bekjendt for Danmark-Norge.

3 Sept. var den danske Krigserklæring mod Sverige udstedt, efterat der Dagen forud havde fundet en Affaire Sted udfor Kronborg, hvor svenske Orlogsfartøjer beskyttede en Koffardimand, som ikke vilde betale Sundtold. Men allerede d. 23 Aug. havde Bülow sprængt Regniers Hærcorps ved Gross Beeren

¹⁾ Den hæderlige F. Fenger, der i den Tid ejede Holløse Mølle, glemte aldrig, at han var bleven tiltalt saaledes, da han havde henvendt sig til Stemann som Amtmand.

udenfor Berlin, og Davoust indtog nu med sin fransk-dansk Hærstyrke en Stilling fra Travemünde til Glückstadt med Centrum ved Mølln og Ratzeburg („Steckenitz Stillingen“), indtil han 1 Dec. gik bag Bille, medens det danske Auxiliaircorps trak sig tilbage i Retning af Oldeslo. 3 Dec. trak Davoust sig ind til Hamborg, og 4 Dec. satte Carl Johan med Ruslands Samtykke sine Tropper i Fremrykning mod de Danske. I Kjøbenhavn underhandlede man imidlertid med Bombelles. 6 Dec. skete der en Forandring i Ministerposterne. J. G. Moltke indtraadte atter i Geheime-Statsraadet, Schimmelmänn og Reventlow forbleve i dette, men fratraadte henholdsvis som Finants- og Commerce-Minister og som Rentekammerpræsident, hvilke Embeder begge overtoges af Møsting. Cancellipræsident Kaas blev Justitsminister, Sehested blev Præsident i General Landøkonomi og Commerce Collegiet, og Moltke Præsident f. Slesvig-Holstens Cancelli. 7 Dec. skrev Bombelles til Walmoden og til Wesenberg i London, at hans Sendelse var fuldstændig lykkedes, og Kongen tilbagekaldte Landgrev Carls Rekvisition om, at 2 Regimenter skulde afgaa fra Reserven ved Kolding sydpaa, hvilket dog atter senere forandredes af Landgreven. Først ifølge Slaget ved Sehested 10 Dec. gik Carl Johan ind paa en Vaabenstilstand til 29 Dec., senere forlænget til 5 Jan. 3 Jan. var Kongen afgaaet fra Kjøbenhavn til Hindsgavl, idet Tropperne efter Bülow's Raad fra Jylland droges over til Fyn. 4 Jan. kom Foulon fra det store allierede Hovedkvarter til Kiel, og Østrig opgav, ifølge Tryk af Rusland, Danmark. 7 Jan. gav Frederik VI fra Hindsgavl af Samtykke til Norges Afstaaelse mod svensk Pommern. Den 13 Jan. kom Englands Ordre, hvorefter Walmoden og Svenskerne skulde repassere Elben, men holdtes tilbage til Freden var undertegnet d. 14 Jan. 18—19 Jan. afvæbnedes, men Kongen maatte ifølge Isvinteren blive Maaneden ud i Nyborg og tilbringe de første Dage af Februar paa Sprogø. Det kgl. aabne Brev om Norges Afstaaelse er dog udfærdiget i Middelfart 18 Jan. tilligemed et Manifest af s. D., begge optagne i Coll. Tid. 12 Febr., medens Fredstractaten allerede begynder sammesteds 5 Febr., og Declarationen af 17 Jan. staar i Collegial Tidende 29 Jan.

Saaledes var Udfaldet af Toget til Hindsgavl.

H. Wedell Jarlsberg, der i sin Tid havde tilraadet den danske Regjering at trække sig tilbage til Norge for i Forbindelse med England og Sverrig at gennemføre Nordens Enhed, men af Schimmelmann havde faaet det Svar „solcher Ansichten ist man hier durchaus nicht fähig“, og senere i samme Øjemed havde forhandlet med Carl Johan om gennem Jylland at føre en svensk Hær til Norge, opholdt sig under Kielerforhandlingerne i Randørs hos sin gamle Lærer Amtsprovst Kruse og haabede paa Gjennemførelsen af denne Plan, som tildels skulde iværksættes ved Afsendelse af 2 svenske Regimenter fra Gøteborg til Jylland, saa at han var meget misfornøjet med Fredens Afslutning. I Danmark var Misfornøjelsen ikke mindre.

Der er ogsaa meget der taler for, at en kraftigere Optræden fra dansk Side havde ført til et andet Resultat. Østrig vilde ikke andet end have Nordarmeen bort fra Holsten mod Frankrig. England vilde kun betale under samme Forudsætning. Dette Formaal naaedes nu ved at føje Carl Johan, men hvis Krigen var trukken ud, var det rimeligvis sat igjennem ved at tvinge ham bort fra Danmark. En kraftig dansk Krigsføring kunde være skeet i sydlig Retning, hvis Armeen havde været slagfærdig, og Sølv havde været tilstede for at udrede Bekostningerne i Slesvig. Bülow, der kjendte Manglerne, vel ogsaa af Krudt, førte Retraiten til Fyn igjennem. Krigsførelsen kunde ogsaa være gaaet i nordlig Retning, men Krohn overdrev Vigtigheden af Rendsborg i Hertugdømmernes Interesse. Prinds Frederik blev da indesluttet der og maatte tilraade Freden. Den ulykkelige Konge havde maattet slagte Koen paa Sprogø¹⁾ og varme sig ved at hugge Brænde. Han var ikke i godt Humeur, da han naaede Korsør, og Stemann modtog ham ikke her og complimenterede ham ikke i Krebsuset. Han var syg, men sendte i Kjøbenhavn sin Søn Kjkr. Stemann op til Audiens for at forklare dette. Uheldigvis kom han ind umiddelbart efter Ta-

¹⁾ 27 Marts 1822 henlagt under Sorø Amt (Beværtningen allerede tidligere under Korsør Magistrat).

wast, hvis Ansigt var nok til at sætte Kongen i slet Lune. Der udfordredes Tid, for at Poul Chr. Stemann atter kunde vinde Kongens Velvillie.

Om Kongens Adjudanters uheldige Forhold ved dette Tidspunct udtaler Mynster sig til Engelbreth i et Brev af 4 Marts 1814 saaledes: „Et andet Selskab samles derimod endnu ubehindret, og paa sin gamle Maade, nemlig Adjudanternes; dog maa jeg tilstaa, at jeg aldrig har hørt Mennesker saa uden Forbeholdenhed forhaanes i Samtaler, vel heller neppe kjendt Mennesker, der saaledes fortjente det. Dette Collegium har nu næsten rensset sig fra Alle, der havde nogen Agtelse hos Folket, ved at bortsende dem til Auxiliær-Corpset o. s. v., og for at ikke blot Publikum, men selv Pøbelen skal kjende, af hvad Aand de ere, vedblive de offentlig at tillade sig alle Uanstændigheder. Saaledes taler hele Landet om deres Adfærd i Roskilde ved deres glorieuse Hjemtog fra Fyn.“¹⁾

I Slutningen af Februar 1814 var det Rygte kommet ud, at Poul Chr. Stemann skulde være Finantsminister, og Wegener søger Grunden til, at han ikke blev det, i den Frygt, Statsraadets Medlemmer nærrede for hans myndige Optræden. Rime­ligvis har dog allerede Kongens Uvillie forhindret det, thi havde Kongen personlig forlangt det, havde Stemann ikke vægret sig. Under sin senere Minister Stilling beklagede han, at han ikke i en yngre Alder var kommen ind deri, da han med fuld Livskraft havde kunnet udrette, hvad der oversteg hans Kræfter som gammel. Han miskjendte ingenlunde Alderens Virkning (spiste sin Ridehest²⁾), ophørte med Jagt).

Det var iøvrigt ikke nogen let Stilling at være dansk Finantsminister i Februar 1814. Kasserne vare tomme, og Rigets Anseelse og Credit saa ødelagt, at da man i Løbet af Maaneden i Hamborg vilde laane 80,000 Specier, forlangte man Kronjuvelerne som haandfaaet Pant.

¹⁾ Jfr. Kirkehist. Saml. IV R., 4 Bd., S. 449.

²⁾ Da den ikke brugtes, var den bleven overfed og brækkede Benet i Tøjret. For at modarbejde Folks Utilbøjelighed til at spise Hestekjød, blev en Steg af Hoppn serveret ved en Diner.

Carl Johan naaede ikke at blive Frankrigs Regent, men Keisers Alexanders Venskab svigtede ikke, og Benningsen stod stadig i Holsten, selv efter Hamborgs Rømning af Franskmændene. 10 Mai kom Orloff til Kjøbenhavn for at bevirke Norges Overgivelse, men 19 Mai valgtes Christian Frederik til Konge, og da Martens kom, erklærede Frederik VI sig strax villig til at afstaa Pommern og Rügen mod „Vederlag“. 28 Mai kom Carl Johan til Carlskrone med 30,000 Mand, efter i Lybek at have faaet Raadighed over Benningsens Corps og befalet dette at besætte hele Holsten (mulig gaa over Eideren) for at tvinge Danmark. De danske Tropper droges nu sammen om Rendsborg og nord for Ejderen, medens Benningsen med 50,000 Mand stod fra Hamburg over Itzeho til Neustadt og af Holsten fordrede daglig 45,000 Portioner og 15,000 Rationer, dog mod nogen Udbetaling af den russiske Krigskasse og Nedsættelse til 39,650 og 14,800. 27 Juni sendte Carl Johan Løwenhjelm til Benningesen med Anmodning om at rykke frem til Skagen. Dette stadfæstedes af Alexander 14 Aug., saaledes at 6000 Mand skulde overføres til Norge, og Resten af Russerne forblive i Holsten til Alt var ordnet. 5 Sept. reiste Kong Frederik VI til Wien, medens Dronning Marie overtog Landets Styrelse med Schulenburg for Hæren, Lindholm for Flaaden. 20 Oct. vedtog Storthinget Foreningen med Sverige, og Carl Johan meldte Benningsen (Hovedkvarteret ved Elben til 28 Jan. 1815), at Russernes Hjemmarsch kunde begynde. 4 Nov. valgtes Carl XIII. 25 Sept. kom Kejser Alexander og Kongen af Preussen til Wien. Alexander var utvivlsomt den mest fremtrædende blandt Souverainerne, Talleyrand blandt Diplomaterne (med sine Niecer Mad. de Périgord og Søsteren Hertuginde af Sagan). Gentz var det allerede d. 23 Sept. blevet meddelt, at han af Congressens Ministre var valgt enstemmig til deres Secretair. 14 Sept. vare Castlereagh, Hardenberg, Nesselrode og andre Ministre komne til Wien. Hardenberg var tunghør, og Humboldt maatte derfor hjælpe ham. 30 Sept. mødte Talleyrand 1ste Gang i Congressen med de øvrige Ministre og førte Spanieren Labrador med sig. 5 Oct. kom han før de andre og vandt Gentz for sig. Talleyrand satte efter et

stormende Møde en Omordning igjennem, hvorefter 8 Oct. Plenarconferencen dannedes af de 8 Magter: Østrig, Preussen, England, Frankrig, Spanien, Portugal, Sverrig, Rusland. For Tyskland dannedes et særligt Udvalg. Nederlandene, Danmark, Sardinien, Neapel, Paven og alle mindre tyske og italienske Fyrster kom i intet Udvalg, men maatte forhandle skriftlig eller i Separatkonferencer, saa at Congressen først traadte frem ved Schlussact.

Kong Frederik VI befandt sig ikke vel under Congressens hvirvlende Festiviteter, der borttog al Tid fra Forretningerne, ligesom i disse Alt forekom ham „dels Slaphed, dels Snedighed“¹⁾. Alle vare dog meget nette mod ham, kun Alexander ikke. Om-sider rømmedes dog Holsten. 4. Oct. Kl. 10—12 var Gentz 1ste Gang hos Kongen, som paa ham gjorde „une impression triste et interessante“; 14 Oct. bestemtes, at Preussen foreløbig skulde besætte Saxen. Bernstorff var hos Gentz for at tale med ham om Kongen af Danmarks Anliggender „dans lesquelles je joue aussi une rôle tres distinguée“. 15 Oct. hedder det: „la Saxe est perdue“. Gentz's „horreur“ for Russerne tiltager. Søndag 16 Oct. var Gentz 1 Time hos Kongen, gik derfra sammen med Bernstorff og var derefter 2 Timer hos Talleyrand. Ogsaa ved flere selskabelige Sammenkomster havde Gentz Conversation med Kong Frederik og Bernstorff, som han har bemærket. Kongen søgte ogsaa ham, men blev 31 Oct. ikke modtagen (paa Grund af Forretninger). 2 Nov. besøgte Gentz Kong Frederik og havde en lang Samtale med ham. Det drejede sig i de Dage fornemlig om Polen. 7 Nov. havde Talleyrand opdaget „Preussens Forræderi“, 9 Nov. bevist ved Hardenbergs fremlagte Noter. 11 Nov. var Gentz 1 Time hos Frederik VI, derfra hos Metternich. 12 Nov. søger Talleyrand at drage Gentz fra Wellesley over til sig. 13 Nov. spiste Gentz hos Bernstorff sammen med Rosenkranz; i conference générale om Aftenen afgjordes Genuas Skjebne. 16 Nov. var Gentz hos Kong Frederik; „intéressante conversation de plus d'une heure“. 28 Dec. 2 Timer hos Frederik VI,

¹⁾ Jfr. Kongens Breve til Møsting.

der gav Gentz Commandeurkorset. 30 Dec. gav Talleyrand Gentz 24,000 fl. fra Kongen af Frankrig.

Det bliver almindelig antaget, at det var Talleyrand, der hævdede Danmarks Stilling paa Congressen. Tscherning sagde, at Talleyrand vilde gjenoprejse Frankrigs Anseelse ved ikke at lade dets eneste Allierede i Stikken. Fra Frederik VI's Omgivelser hidrører Beretningen om, at Sachsen betalte Talleyrand 800,000 Ducater og derved fik gennemført, at, som Frederik VI skriver, hver beholdt sit. Sikkert er det, at det, som oven anført, var afgjort, at Preussen skulde besætte Sachsen, men at dette blev forandret, da Talleyrand opdagede, at Preussen havde sluttet sig til Rusland i det polske Spørgsmaal. Talleyrand var derhos, som bekjendt, Carl Johans bittreste Fjende, og denne havde ingen anden Ven i Wien end Kejser Alexander. Omsider ratificerede dog denne Fredstractaten med Danmark, og Wellington og Metternich samt Preussen dreve paa Afstaaelsen af Pommern og Rügen, men først i Juni Maaned 1815 ordnedes de nye Forhold, hvorved Danmark blandt andet fik Lauenborg, som endnu i 1864 i London erkjendtes som passende Æquivalent for Nordslesvig.

Der er ingen Tvivl om, at Kong Frederik VI's hæderlige Personlighed under Wienercongressen har udøvet en heldig Indflydelse paa den nogenlunde taalelige Afgjørelse af de Spørgsmaal, som der bleve behandlede af de 8 stemmegivende Magter¹⁾. Dette blev ogsaa almindelig anerkjendt, og med fuld Overbevisning bragte Stemmann ham under Hjemreisen, da han 1 Juni 1815 vendte tilbage til Kjøbenhavn, Landets Tak. Forholdet mellem Kongen og ham var fuldkommen gjenoprettet. I Anledning af Salvingsfesten 31 Juli var Stemmann bleven Gehejmeconferensraad.

Til de Foranstaltninger, som i den følgende Aarrække havde størst Betydning for Landet, hørte Pengevæsenets Ordning gjen- nem den nationale Bank, der traadte i Stedet for Rigsbanken

¹⁾ Dette bestyrkes ved de oven meddelte Uddrag af Gentz's i 1861 udgivne Dagbøger, der synes at stemme med Kongens Breve fra Wien, ligesom ogsaa med Frankrigs traditionelle Politik.

fra 1 Aug. 1818 overensstemmende med aabent Brev 6 April s. A. Blandt Bankens første 15 Repræsentanter valgtes Ste-mann af de dertil udnævnte Valgcommitterede. Det var hans bestemte Mening, at Seddelmængden endnu langt oversteg Cir-culationens Fornødenhed, og det er mig bekjendt, at han per-sonlig stod fast paa en snarlig Formindskelse ved Inddragning af Sedler. Ved Bekjendtgjørelse 4 Febr. 1820 aabnede Banken et Indlaan i Sedler imod 5 % i rede Sølv, hvorved Seddelmængden formindskedes med 5,976,700 Rd., saa at Seddelgjælden, der d. 1 Aug. 1819 udgjorde 31,109,202 Rd. 6 β, i Regnskabet 1 Aug. 1819—31 Juli 1820 opførtes med 22,816,067 Rd. 68 β.

Dette var en haard Cuur, men den var nødvendig, thi det var umuligt at tilvejebringe en fast Sølv-circulation, saalænge Omsætningens Behov overskridende Bunker af Sedler specula-tionsvis kunde kastes i Markedet. Forholdene forværredes dog derved, at den amerikanske Production af ædle Metaller, der allerede var begyndt at aftage ved Aarhundredets Begyndelse, svækkedes end mere ved Coloniernes Adskillelse fra Moderlandet, og derved, at medens man overalt maatte inddrage den ufun-derede Seddelmasse, behøvede man Penge til at betale den i Krigsaarene stiftede svævende Gjæld. Hertil kom de aftakkede Soldaters Overgang i Agerbruget, Kartoffeldyrkningens Udbredelse og de engelske Kornlove samt den engelske Bomuldsindustri's Sejr over den ældre chinesiske og indiske Handel, der navnlig havde haft Betydning for Danmark. (Virkningerne heraf sporedes dog først senere her, ligesom Tilbagegangen af de under Krigen opstaaede Fabriker.) Bygget kostede i Partier i Kjøbenhavn 1821 og 1824 11 ¥ 6 β og 10 ¥ 8 β r. S., 1822 og 1823 2 Rbd. 39 β, lidt over 4 Kr. Møsting raadførte sig med Ste-mann, der tilraadede et udenlandsk Laan for Staten og Credit-foreninger for Grundejerne, men fraraadede Vexelrytteri. Han antog, at Crisen var i sin Begyndelse, men vilde blive langvarig og haardere. Naar dog Coursen kunde holdes fast pari, den ældre Statsgjælds Obligationer indkøbes til 60 %, og Grundejen-dommenes Værd hæves uden Udgift for Statskassen, kunde Landet reddes. Hans Raad blev kun delvis fulgt. Han benyttede dog

Conjuncturerne til Gavn for Sorø Academi, og ligesom han havde udbetalt Christiania Universitet de det tillagte 100,000 Rd., medens Sedlerne stod lavest, lod han nu Academiet købe Nordruplund og Mørup billigt samt ligeledes overtage det fornødne Antal Ejendomme i Sorø, for at Undervisningen atter kunde aabnes 1 Oct. 1822.

Efterat min Fader¹⁾ i 1816 havde mistet min Moder, var han i 1822 bleven forlovet med Geheimeraad Stemanns ældste Datter under dennes Besøg hos hendes Broder, der var Amtmand i Randers, og i Sommeren 1822 saa jeg da første Gang Geheimeraad Stemann, der gjorde sig en Glæde af at bringe min ældre Broder og mig sammen med vor Søster, der under vor Faders Enkestand blev opdragen hos hans Svoger; Propr. Fenger paa Herthalund ved Slagelse, og ikke kjendte sine Brødre. Det var i det hele umuligt at tænke sig en kjærligere Modtagelse for en Datters Stedbørn; end der blev os til Del af Stemann, hans Hustru og Døttre. De beboede dengang den ældre Forvalterbolig, senere Rectorbolig, hvis Have da gik ned til Søen og stod aaben mod Academihaven, som Stemann havde udvidet med Gangene langs Søen og prydet med Søjleskafter af Academiets Ruiner og Trævæxt fra det stille Havs Kyster. Jeg har da seet Geheimeraad Stemann, hvis Statur forekommer mig havde nogen Lighed med Minister Hørrings, i rød Embedsfrakke lede Omstyrtingen af Academiets senest henstaaende Mure. I Vinteren 1823—24 gjennemgik han vistnok en meget alvorlig Sygdom (Brandbyld), men da denne var overstaaet, spaaede man, at han vilde blive meget gammel.

Det var i 1824, at jeg første Gang, som saa ofte senere, var med ham paa Valbygaard. Denne var dannet af en nedlagt Landsby, og uheldigvis havde Stemann i det ulykkelige Aar 1813 taget Byens 2 fjerneste Udmarker under Drift, men senere savnet Midler til at fortsætte denne. Hovedbygning havde der aldrig været opført, og den Øconomibygning, hvor senere en tarvelig Herskabsbolig blev indrettet, var dengang undergravet

¹⁾ Generalkrigscommissair Peter Otto Rosenørn, f. 1778, † 1847.

af Rotter, saa at Gulvene tildels vare opbrudte, og Stemanns Avlsklæder, som han iførte sig under Ophold paa Gaarden, hang i Tridseværk under Loftet. Forsaavidt Lofter i Udhusene kunde bære, benyttedes de som Kornmagazin, da Kornet der, hvad paa saa mange Herregaarde endnu i flere Aar var Tilfældet, oplagdes i Haab om Stigning i Priserne.

Blandt de Gaarde, som om end først meget senere, efter min Faders Død i 1847, overtoges af Academiet, var den, som havde været ejet af Fru Dannemand, der vist under Kongens Ophold i Wien og senere havde beboet den med sin lille Søn med Maltheserridder Vargas de Bedemar. Ved Bestyrelsen af hendes Anliggender i Sorø ydedes hende Bistand af den unge Wolff, der var en af Stemanns Contorfolk, og da hun, efterat Forholdet til Kongen var gjenoprettet, flyttede tilbage til Kjøbenhavn, kom Wolff ogsaa dertil og forblev hendes økonomiske Raadgiver, ligesom han var Stemanns Befuldægtigede i Pengesager. Hvorvidt Stemann har udøvet nogen forsonende Indflydelse i Forholdet mellem Kongen og Fru Dannemand, lader sig ikke oplyse, men det var klart, at han havde vundet Kongens personlige Tillid, og d. 23 Mai 1826 tillagdes der ham forhøjet Rang i Excellencernes Rangklasse.

Det paalaa Generalprocureuren at inspicere Justitiens Administration, og Ørsteds Beretning om Forholdene i Sorø Amt var saa fordelagtig, at Kongen 1 Nov. 1826 rescriberede Cancelliet at tilkjendegive Stemann hans allerhøjeste Tilfredshed. 11 Jan. 1827 døde Kaas, og d. 13 Jan. tilskrev Frederik VI Stemann om at overtage hans Post som Geheime Stats- og Justits Minister. 22 Jan. fulgte Udnævnelserne særskilt som 1) Justitsminister, Cancellipræsident og kgl. Bankcommissair, 2) Geheime Statsminister samt 3) ved Skrivelse, senere kgl. Rescript, Directeur for Herlufsholm. 24 Jan. udtraadte Stemann af Bestyrelsen for det Neergaardske Bo; d. 25 Jan. overleverede han Amtmandsembedet til Harhoff som constitueret, og d. 26 Jan. rejste han fra Ringsted til Kjøbenhavn. 29 Jan. underskrev han 1ste Gang Cancelliets Expeditioner.

Han efterlod Amtet og dets Kjøbstæder i den fortrinligste

Orden med alle Kasser fyldte (50,000 Rbd. i Amtsfattiggassen). Akademiet var gjenopført, havde nu (Mørup og Nordruplund medregnet) 4,569 Tdr. Hartk. med 15 Kirker, 6000 Tdr. Ld. god Skov og en Capitalformue paa 600,000 Rbd.

Hans Virksomhed 1827—48 falder sammen med Danmarks Historie i dette Tidsrum, og der kan kun være Anledning til at fremhæve hans personlige Optræden ved enkelte Begivenheder og hans huslige Indretning. Hvad han kunde spare af Gagen forsvandt længe i det store Svælg, Valbygaard, hvor han vel fik opført en tarvelig Familiebolig til Sommerophold for sin Hustru og nogle Døtre, men regelmæssig var under Udpantning for Skatter, indtil Remisser indløb fra Kjøbenhavn. Her indrettede han sig økonomisk, men dog efter sin Stilling, i Badstuestræde 2den Sal i den Gaard, hvor tidligere Udenrigsminister Rosenkrantz havde boet og senere Stiftamtmand Tetens boede, som ogsaa senere Studentersamfundet, tror jeg. Dens rummelige Værelser afgave Plads til Middage og Onsdagsaftenmodtagelser, der besøgte meget. Efterhaanden som Bjergværksdriften i Chili og Mexico atter udvidede sig, steg ogsaa Kornpriserne fra 1826 af, og i 1839—40 var Bygprisen omtrent 7 Kr. Som Finantserne, navnlig ved de store Laan, fik rigelige Contanter, faldt ogsaa pecuniaire Naadesbevisninger. Forholdet mellem Kongen og Stemann blev stedse inderligere ved gjensidig Deltagelse i Familiesorger.

Stemanns betydeligste Colleger i Cancelliet, vare Kjerulf og Ørsted. Den 1ste indtog en meget selvstændig Stilling, men udtraadte i 1831 af Cancelliet. Mellem Ørsteds og Stemanns Personligheder var der en afgjort Modsætning, men de supplerede hinanden ret heldig og vare begge hæderlige, samvittighedsfulde Mænd. Ørsted var rigere paa Evner og Kundskaber, Stemann paa praktisk Blik, Livserfaring og Villieskraft. Ørsted tilhørte den Schimmelmanske Kreds og havde forsvaret hans ynkelige Seddelmani, der var domfældt af alle kraftige Naturer (Niebuhr)¹⁾. Stemann tilhørte den guldbergske Retning.

¹⁾ Marcus Niebuhr har sagt mig, at Grunden til, at hans Fader forlod Danmark, var Misfornøjelse med Schimmelmans kraftesløse Finantspolitik.

Ørsted var med sit fromme Sind afgjort Pessimist politisk taget, vant til at beherskes af Holstenerne (Spies), Stemann var med sin store Pligtfølelse og sit modige Hjerte ikke uden Haab for Danmark og dansk Nationalitet, i hvilken han ganske gik op. Efter hvad Regenburg har sagt mig, har han fundet Spor af, at den frivole Kaas havde fundet sig generet af Ørsteds Guds frygt og tænkt paa at faa „den Karl“ ud af Cancelliet. Wegener antyder, at det var Kaas, der havde udvirket Rescript 26 Sept. 1826, som i Anledning af Ørsteds Angreb paa Paulsens Forsvar for en lempelig Opfattelse af Præsternes Forpligtelse paa Trosbekjendelsen forbød Ørsted at skrive om offentlige Anliggender. Ørsted henvendte sig til Stemann om at faa dette Rescript hævet eller modificeret, og 25 Mai 1829 meddelte Stemann ham en kgl. Resolution, hvorved det tillodes ham at fuldende Haandbogen og med 2 Bind fortsætte sit Tidsskrift, hvorimod Kongen ønskede, at han derefter ophørte at deltage i litteraire Controverser. 1 Aug. 1829 blev Ørsted Commandeur, efter at han allerede ved Formælingen 1 Nov. 1828 var bleven Conferentsraad.

Idet Stemann som Cancellipræsident og Justitsminister fulgte efter den letsindig anlagte Kaas, dannede han ved sin strænge Alvor og regelmæssige Arbejdsomhed en Modvægt mod den Demoralisation og Slaphed, der under Pengevæsenets Forviklinger og Krigs- og Kaperperiodens Omvexlinger ogsaa havde udbredt sig til Embedsstanden, og gjengav Cancelliet sin ældre Anseelse og Indflydelse saavel i Landet som mod oven. USSINGS bekjendte Dedication i Criminalretten 1831 er sand og træffende. Iøvrigt var han en Ven af Decentralisation, og medens han gennemførte større Strenghed i Regjeringstilsynet, forøgede han Amtmændenes Myndighed (Fd. 23 Marts 1827) og henlagde Afgjørelsen af Kjøbstadregnskaberne under disse (Placat 28 Marts), ligesom ogsaa Biskoppernes Afgjørelser udvidedes (Fd. 23 Marts).

Ved Prindsesse Wilhelmines Formæling 1 Nov. 1828 blev Stemann Ridder af Elephanten.

Juli Revolutionen i 1830 fandt navnlig Gjenklang i Brüssel og Brunsvig, men fremkaldte ogsaa Demonstrationer i Holsten. Allerede under Kongens Ophold i Wien havde de slesvig-hol-

stenske Prælater og Ridderskab i Forening med de øvrige Godsbesiddere ifølge en paa Kieler Omslag d. 19 Jan. 1815 næsten enstemmig vedtagen Beslutning begjært Sammenkaldelse af en Landdag og 26 Mai under Kongens Tilbagerejse gjentaget Begjæringen om Landstænder for Hertugdømmerne, men under Kroningen 31 Juli modtaget Antydninger om en Adskillelse af Hertugdømmet Slesvig fra Holsten. Efter at de holstenske Prælater og Ridderskab 17 Aug. 1816 (samtidig med lignende Udfærdigelse for de slesvigske) havde erholdt deres Privilegier confirmerede, og 19 Aug. en Commission var nedsat til Udarbejdelse af en stænderisk Forfatning for Holsten, hvilken skulde sammentræde i København 4 Nov., henvendte Prælater og Ridderskab for begge Hertugdømmer sig 8 Oct. 1816 til Kongen med udtalt Fortrøstning om, at Hertugdømmet Slesvig ikke maatte udelukkes fra denne Velgjerning, og Begjering, at Forfatnings-sagen ikke maatte afgjøres, uden at gennem den bestandige Deputation Ridderskabet og samtlige Godsbesiddere vare hørte derover. Dette afsloges, og paa de ogsaa fra Amter og Byer indkomne Andragender om, at Hertugdømmerne ikke maatte adskilles, afgaves ingen Besked. 5 Dec. 1818 truedes med, at den i 1775 „aus Gnaden“ bevilgede vedvarende Deputation vilde blive opløst, hvis Protestationer mod Skatteerlæggelse gjentoges. Imidlertid aabnede Forbundsforfatningen Klagerne nogen Udsigt, og ligesom Forbundslovgivningen havde opstillet Grundsætningen om, at enhver tysk Regjering var forpligtet til at ordne Retsplejen efter 3 Instantser, saaledes var heller ikke Bestemmelsen om, at der i alle Forbundsstater skulde være Landstænder, efterkommet i Holsten, og Commissionen til at udarbejde en saadan Forfatning holdt ikke mere Møde. Holsten ønskede dog ikke en ny Forfatning, men den gamle, og henvendte sig i den Anledning til Forbundsdagen ved et i 1822 indgivet udførligt „Denkschrift“. Andragendet afvistes som bekjendt i Octbr. 1823, og Sagen stod nu hen, indtil Juli Revolutionen fremkaldte Lornsens Agitation ved hans „ueber das Verfassungswerk in Schleswig-Holstein.“ Han blev fængslet og straffet, men det ældre System lod sig vanskelig opretholde. Efter at Schimmelmänn var død

9 Febr. 1831, fik 4 Marts Prins Christian Sæde i det Geheime Statsraad, og Admiral Bille og Grev Rantzau-Breitenburg udnævntes til Geheime Statsministre. Allerede under Schimmelmanns Svagelighed i 1829—30 havde Stemann faaet Paalæg om i Forening med ham at lede Underhandlingen med Nordamerica om Erstatning for opbragte Skibe, og efter Dødsfaldet overdroges det ham midlertidig at forestaa ogsaa dette Ministerium. Møsting, der allerede havde været meget utilfreds med, at Stemann havde sat sin og Departementets Anskuelse igjennem med Hensyn til de nordamericanske Reclamationer, paa hvis fredelige Afgjørelse Stemann havde lagt stor Vægt, skal selv have ønsket Udenrigsministeriet, idet han vilde fratræde Finantserne, da en constitutionel Statsstyrelse forestod. Han opnaaede at fratræde som Finantsminister, og W. Moltke sucederede ham i Finants- og Statsgjældscollegierne. Schönheider blev Directeur for Rentekammeret, Lowzow for General Toldkammeret (efter Sehested). Møsting beholdt Sæde i Geheimestatsraadet, hvilket ogsaa senere tilfaldt W. Moltke og Krabbe-Charisius, der afløste Stemann, efterat denne havde fungeret i 3 Maaneder. Stemann havde i denne Tid omordnet Departementet med Dankwart (18 Marts) som Depechesecretair, Reedtz 11 April som yngste Legationssecretair (foretrukken Heide paa Grund af sine diplomatiske og linguistiske Kundskaber). Henrik Bille-Brahe ansattes snart efter i Wien, medens det hidtil havde været meget vanskeligt for Danske i disse Aar at blive ansat i Diplomatiets (Melchior Grevenkop Castenschiold, Candidat 1830 m. 2 laud, havde af denne Grund af Kong Frederik erholdt en bestemt Afvisning; først i 1833 blev han Legationssecretair i Stockholm). Dette stemmede ganske med Stillingen, idet man nu søgte at vinde Slesvig-Holstenerne. Allerede i Januar 1831 var til begge Cancellier afgaaet Rescripter om Provinsialstænder, og 28 Mai s. A. fulgte Anordningerne om deres Indførelse, hver gjennem sit Cancelli. Den for Hertugdømmerne Slesvig og Holsten er aabenbart den principale. Den intimeres med Henvisning til den „af os for vort Hertugdømme Holsten skete Tiltrædelse til det tyske Forbund“, men Forholdet „udvides ogsaa til Hertugdømmet Slesvig“ i Forbindelse med

Justitiens Adskillelse fra Administrationen og „med Hensyn hertil“ Oprettelsen af en fælles Overappellationsret, som tillige skulde være øverste Instans for Hertugdømmet Lauenborg. Den danske Anordning betegner Beslutningen som fattet „ligesom i vore Hertugdømmer Slesvig og Holsten“. Det er klart, at det er Hensynet til Holsten, der har fremkaldt Foranstaltningen, og medens man i Danmark ugjerne saa Adsplittelsen i 2 danske Forsamlinger, synes det ikke, at man har bemærket Tilsagnet om den fælles Overappellationsret for Hertugdømmerne, der iøvrigt ifølge Paabudet om de 3 Instanser havde Analogi i Sammenlægninger af flere ganske af hinanden uafhængige tyske Forbundsmedlemmer under lignende Overdicasterium. Det synes ikke, at Stemann har havt særlig Anledning til at udtale sig om Sagen for Hertugdømmernes Vedkommende, men han har ikke forsømt, ifølge sin Ed paa Kongeloven, at fraraade Indførelsen i Danmark, idet han erklærede det for en Illusion, at der ikke ved „raadgivende“ Stænder indtraadte Formindskelse af Kongens Magtfuldkommenhed, da man ikke kunde kalde Mænd sammen for at høre deres Raad uden at tage Hensyn hertil. For Hertugdømmernes Vedkommende havde han derimod Erkjendelse af, at den uindskrænkede Statsmagt ikke stod paa en saadan Retsgrund som i Danmark. Iøvrigt følte han vist allerede da den Fare for Monarkiets Integritet, som vilde opstaa, naar den kgl. Mandsstamme, som det lod til, uddøde, uden Anerkjendelse af Cognaternes Arveret saavel fra Holstenernes som Ruslands Side, og han ønskede i begge Retninger at vinde Stemning for Imødekommen.

Et med Rusland opstaaet vanskeligt Spørgsmaal, hidrørende fra hemmelige Artikler under Forhandlingerne om det oldenborgske Mageskifte, lykkedes det Stemann at klare venskabeligt, idet der først udstedtes Fdgr. af 14 April 1831 stemmende med General Toldkammerets Tilbud, der allerede i Schimmelmanns Tid havde faaet Kejserens Billigelse, og disse da atter ophævedes ved Fdgr. 27 Aug., der gave Begunstigelserne en rimeligere Form (14 Oct. 1831 Addittr. med Begunstigelse for finske Trævarer nu bortfaldne for Toldens Vedkommende). Iøvrigt var Krabbe

allerede 16 Mai 1831 bleven Udenrigsminister og Medlem af Geheimestatsraadet samtidig med Grev W. Moltke.

For Kongerigets Vedkommende ledede Stemann den Forsamling af oplyste Mænd, der gik forud for Udfærdigelsen af de 4 Fdgr. om Provinsialstænderne, og erhvervede sig under dette Hverv deres Agtelse og Tillid. Den uheldige Affattelse af Rescriptet af 26 Febr. 1835 („vi alene vide o. s. v.“) skyldes vel ikke Cabinetssecretairen, af hvis kluntede Pen der foreligger flere Prøver, men en uvant Concipist, der nedskrev Kongens Dictat. Nogen Piben 5 Marts og en opgiven Demonstration i Badstuestræde 11 Marts foruroligede ikke Stemann. I Oct. 1835 sammentraadte Stænderne, men Kongens alvorlige Sygdom fra c. 15 Jan.—April 1837 forhalede Afgjørelsen af Sagerne. Kongens aftagende Livskraft henledede Tanken paa Successionen. I Sept. 1837 opløstes Prindsesse Wilhelmines Ægteskab med Prinds Frederik, og i Dec. s. A. forlovedes hun med Hertug Carl. Ledelsen af Formueforholdene var betroet til Stemann.

14 Juni 1837 nedkom Stemanns yngste Datter Louise, gift med Kammerjunker Neergaard paa Svenstrup, med en Datter, men bortkaldtes selv efter svære Lidelser Mandag Morgen d. 26 Juni. Budskabet traf Faderen, der havde tilbragt Søndagen paa Valbygaard og der modtaget Udtalelse om Bedring, i et Brev fra Harhoff paa Tilbagevejen mellem Sorø og Ringsted. Han bøjede Hovedet, foldede Hænderne og udbrød, idet Taarerne trillede ham ned af Kinderne, „Herren gav, Herren tog, hans Navn være lovet“. 1 Juli begravedes Datteren og døbttes Datterdatteren. Kongen (og hans Døtre) viste Stemann inderlig Deltagelse.

21 Mai 1838 fejrede Stemann og Hustru deres Guldbryllup, og talte Stemann derved smukke og frønne Ord.

Den næstyngste Datter Petronelle blev i Octbr. 1838 forlovet og 18 Nov. gift med Kjkr. Neergaard; 29 Sept. 39 nedkom hun i Kjøbenhavn med en dødfødt Datter og døde efter store Smerter 24 Timer senere.

3 Dec. 39 døde Kong Frederik VI. Hvorledes Forholdet havde udviklet sig mellem ham og Stemann, tror jeg ikke kan

fattes bedre end ved at oplæse, hvad sidste mange Aar efter nedskrev: „Den tredie December 1839 ramte mig et saare haardt Stød. Idet Landet tabte en højt agtet og elsket Konge, tabte jeg — jeg tør frit sige det — min trofasteste og ædleste Ven. Ikke alene skænkede han mig sin Tillid og Fortrolighed, men han græd med mig ved mine Sorger, ved min Broders og mine tvende Døtres Død, og jeg græd med ham ved hans Kummer, da han saa sine Forventninger og Forhaabninger om Prindsesse Wilhelmine skuffede, og ved flere Lejligheder, hvilke jeg ikke bør berøre. Enhver Ting, der angik mig og mine, turde jeg frit betro ham og udbede mig hans Raad, ingenlunde som Konge, men som privat Ven, og jeg følte mig derfor ligesom forladt, da han gik heden.“

Droysen og Samwer sige, at Dankwart ved denne Tid skulde være rejst til Augustenborg for at bevæge Hertugen til, mod strax at erholde Lauenborg, at cedere sin Linies Arveret til Frederis VI's Tronarvinger efter Kongeloven. Wegener har Intet herom, men uden at nævne, hvorledes Planen var, har Stemann senere til mig ved at udtale den bedrøvede Stemning, hvoraf han i mange Aar paa Dødsdagen d. 3 Dec. var betagen, tilføjet en Bemærkning om, at Tabet for Landet var saa meget større, som alting laa parat til Dankwarts Afrejse for at erholde Arvefølgen ordnet.

Frederik VI's skikkelige, men tungt arbejdende Cabinets-secretair Feddersen udholdt ikke længe det uregelmæssige Arbejde under den nye Konge. Efter hans Død anmodede denne Conferentsraad Johnsen om at overtage Posten, men da han undskyldte sig, raadførte Kongen sig med Stemann, der paa Kongens Vegne skrev til sin Søstersøn, Kammerherre, Amtmand i Aabenraa (Chr. Tillisch derom 1841, og paa visse Betingelser, hentede fra Helbredshensyn, gik denne ind derpaa. Chr. Tillisch var en Mand med gode Evner og en god Villie, men betagen af Attraa efter at gjøre Alle tilpas og meget indgaaet med den nordslesvigske Embedsstand. Han var ikke nogen Tilhænger af Hertugen, men raadete til at stille Broderen, Prinsen af Noer op mod denne, og 26 Marts 1842 udnævnte Kongen denne

Svoger til Statholder og commanderende General i Holsten og Slesvig, idet Prindsen tilsagde „at trække sin Kjole af“, saasart der skulde vise sig Uoverensstemmelse mellem hans og Kongens Anskuelser. Ørsted fik Sæde i Geheimstatsraadet, og i Stedet for Krabbe blev Grev H. Reventlow-Criminil Udenrigs- og Geheimstatsminister. Denne Grev Criminil var en ædel og talentfuld Mand, der, som Stemmann sagde, vidste „domu audientiam sibi facere“. Han og Broderen Joseph vare allerede fra deres Studier i Kiel vel ansete i Hertugdømmerne. Broderen, der var, tror jeg, Amtmand i Rendsborg, blev Præsident i slesvig-holsten-lauenborgske Cancelli. Det var vistnok en hæderlig Mand, dog neppe med H.s Dannelse, men mere med Præg som en Land-Adelsmand. Stemmann var neppe tiltalt ved Forandringen, men holdt sig tilbage. Det var interessant at se ham sammen med Grev Joseph Criminil, hver talende sit Sprog. Stemmann delte den Følelse, der gik gennem det danske Folk, da P. H. Lorentzen forhindredes i at tale dansk i den slesvigske Stænderforsamling, og modtog venlig denne, der var en Søn af hans Faders Amtssecretair, men var ifølge sin Stilling ude af Stand til at bevirke det almindelige Spørgsmaal løst paa en for Danskheden tilfredsstillende Maade. Det havde dog gjort sin Nytte ved i Kongeriget at vække Interesse for Danskheden i Slesvig. Derimod ansaa han sig ifølge sin Ed paa Kongeloven forpligtet til i alt Fald for Tiden at stemme mod den endelige Vedtagelse af de paatænkte forenede Stændercommitteer, idet han vel erkjendte dem for den hensigtsmæssigste Maade til Indførelsen af en constitutionel Forfatning, men ikke ansaa sig berettiget til at tilraade denne. Han havde ogsaa tidligere skjernet Kongen mod Overfald for at fremtvinge denne, hvilket man i sin Tid havde anset for let (Studenternes Angreb afslaaet af civilklædte Gymnastiklærere i Kronprinsens nærværende Palais), men havde iøvrigt Tvivl, om Kong Christian VIII egnede sig til constitutionel Konge. Han erklærede ham for det af Statsraadets Medlemmer, der vilde kunne være „den bedste Departementschef“, men antog, at hans Arbejdsattraa vilde afholde ham fra at betro Ministrene Ansvaret.

7 Jan. 1841 fik Kronprinds Frederik Sæde i Statsraadet og 10 Juni viedes han i Neu-Strelitz til sin anden Hustru. Stemmann ventede ikke, at Tronarvefølgen i Monarkiet vilde sikres ved dette Ægteskab. Derimod knyttede han Forhaabninger til det 26 Mai 1842 indgaaede Ægteskab mellem Prindsesse Louise og Prinds Christian af Glücksborg, Enkedronning Maries Søstersøn, medens Intet foreligger om, at han har havt særlig Andel i det mellem Blome og Nesselrode aftalte Ægteskab mellem Prinds Frederik af Hessen og Storfyrstinde Alexandra, der fuldbydedes i Januar 1844, men blev uden Betydning ifølge Storfyrstindens Død i samme Aar.

16 Sept. 1843 døde Møsting, og 22 s. M. udnævntes Stemmann til Ordenscantsler. Strax efter Dødsfaldet fik Stemmann kgl. Ordre at modtage den Afdødes Papirer og kørte dem (omtrent $\frac{1}{2}$ Karethfuld) hjem til sig, hvor jeg med Bistand af Regenburg gik dem igjennem. De vare nemlig hver Sommer, naar Møsting tog til Frederiksberg (Lyststed), lagte op ovenpaa hinanden paa Hylderne. Vi afleverede de ordnede Bunker til Stemmann, men da han rev meget i Stykker, begyndte jeg at notere noget af hver Dags Udbytte. 5 Oct. fandtes en Liste over Bilagene ved en Frederik VI i 1816 af Archivar Behrmann i tyske Cancelli leveret Afhandling om Arvefølgen i Slesvig: Listen var meddelt Møsting af O. Moltke. 16 Oct. noget efter Kl. 10 Aften fandt Regenburg disse originale Documenter, der antoges at være komne fra Mallings Stervbo og i 1828 vare „oplagte“ paa Hylden; „gamle Stemmann er ude af sig selv af Glæde“. Det fornødne Materiale havdes nu til en Ordning af Arvefølgespørgsmaalet, og det kan ikke betvivles, at det var Stemmann, som foranledigede Ussings Forslag i Efteraaret 1844 om en Udtalelse fra Regjeringen om, at Arvefølgen var den samme i alle Monarchiets Dele. I samme Efteraar, 13 Sept., døde Christian Tillisch paa Gram samme Dag, som Rector Thorup i Ribe i en digterisk Tiltale til Kongen opfordrede denne til at værne om de danske Interesser. Den 4 Aar yngre Broder Fr. Tillisch, der afløste Broderen, var en fuldstændig Modsætning til denne og meget tilbøjelig til at lægge dette for Dagen. I Februar 1845 afgav

Stemann Betænkning over Arvefølgen og tilraadede, at Kongen i en offentlig Declaration med fuld Bestemthed skulde udtale, at Slesvig for stedse var uadskillelig forenet med Danmark og antyde, at heller ikke Holsten skulde adskilles derfra. Kort efter blev den statsretlige Undersøgelse overdraget Criminil, Dankwart og Adler med Bernhard Bülow som Historiker. Kongen optraadte nu med større Bestemthed, og Stemmanns Anskuelser støttedes saavel af de fremmede Diplomater som af Forbunds-gesandt i Frankfurt Baron Pechlin. Arvefølgecommissionen var i Slutningen af Juli færdig, Bang fik Ordre at concipere det aabne Brev, og ifølge Stemmanns Forsvar i Statsraadet udkom dette 8 Juli 46. Efter Stemmanns Raad afskedigedes 8 Aug. s. A. Prindsen af Noer fra Statholderskabet og de øvrige højte ham overdragne Poster.

Den indtraadte Prisstigning i Landboproducter, navnlig ifølge Kartoffelsydommen og Ophævelsen af de engelske Kornlove, og af Landejendomme satte nu Stemmann i Stand til at afhænde Valbygaard omtrent til den Pris, han derfor havde givet, og han solgte den da i 1846 til August Bech for $\frac{1}{2}$ Mill. Rigsbankdaler, hvorved han erholdt en fri Capital omtrent af samme Størrelse (et Par Tdr. Guld), som han havde besiddet før Kjøbet af denne Ejendom.

27 Marts 1847 udstedtes en kgl. Resolution, at Sorø Academi skulde omdannes til en Real Højskole. Herom indhentede Kongen derefter Stemmanns Raad, som gik ud paa at gjøre Knuth til Amtmand i Sorø og overdrage ham hele Bestyrelsen af Academiets Ejendele og Omdannelsen, der fastsattes ved allerhøjeste Resolu- 31 Dec. 1847, hvilken dog aldrig kom til Udførelse.

Stemann benyttede i 1846—47 Nationalbankens Andragende om Seddelmassens Forøgelse til at bevirke Afskaffelsen af Sedler paa mindre Beløb end 5 Rbd. saaledes som fastsat ved Rescript 4 Juni 1847, hvorved en virkelig Sølvcirculation befæstedes.

Mod Aaret 1847's Slutning beskjæftigede Stemmann sig med Planen til en Fællesforfatning for hele Monarchiet, bestemt til at publiceres ved 400 Aars Festen i 1848 for det oldenborgske Kongehus's Regjering, men allerede 20 Jan. 1848 bortkaldtes

Kong Christian, og Stemann proclamerede fra Christiansborg Slot Kong Frederik VII, men paadrog sig upaatvivlelig netop derved det heftige Anfald af Podagra, der i Maaneder fængslede ham til Sygelejet. Han stod saaledes udenfor Begivenhederne i Martsdagene og kom overhovedet aldeles ikke til at indtage sin Plads i Statsraadet efter Kong Christian VIII's Død. Derimod vare efter den afdøde Konges Ønske Grev Carl Moltke d. 21 Jan. og Stiftamtmand Bardenfleth d. 22 Jan. udnævnte til Geheime Statsministre, sidste dog uden Portefeuille og med Bibehold af sit Embede som Stiftamtmand i Fyn. 28 Jan. udgik en Bekjendtgjørelse, først udarbejdet af Grev C. Moltke, senere behandlet i Statsraadet med Tiltrædelse af Grev O. Moltke og P. G. Bang, og lydende paa, at der skulde indføres fælles Stænder for Kongeriget og Hertugdømmerne (de 2), og at disse skulde have besluttende Medvirkning ved Forandringer i Skatterne og ved Finansbestyrelsen samt ved Love i Fællesanliggender, Alt uden Forandring i Provinsialstænderne og først efterat Forfatningsloven til Overvejelse havde været forelagt en Forsamling af 52 Mænd, 26 fra Kongeriget og 26 fra Hertugdømmerne, hvoraf Kongen valgte 8 fra Kongeriget, 4 fra Slesvig, 4 fra Holsten, og Resten valgtes dels af Stænderne dels af Gejstligheden og Universiteterne. Bekjendtgjørelsen fandt ikke Tilslutning, og Februar Revolutionen i Paris forøgede Spændingen. 2 Marts forkyndtes, at Stemann 1 Apr. vilde nedlægge samtlige sine Embeder undtagen Herlufsholm og Sædet i Statsraadet, hvorhos han vedblev som Ordenscansler og blev Overkammerherre. Ussing skulde være Generalprocureur, men Ørsted blive i Statsraadet. Bardenfleth blev Stemanns Eftermand. 11 Marts kom 1ste Casino Møde. En af Stemanns sidste officielle Skrivelser i Statssager er hans Brev til Bardenfleth fra Begyndelsen af Marts, sigtende til at Forbundscontingentets Beredskab opnaaedes ved at forlægge danske Tropper til Rendsborg og ikke indkalde de Permitterede fra Troppeafdelingerne i Rendsborg. Saadan Indkaldelse fandt dog Sted efter Beslutning af Statsraadets Majoritet, hvorimod man samtidig gav Ordre til at holde alt i Kongeriget disponibelt Mandskab parat til øjeblikkelig Indkaldelse. Der gaar en Familie-

Tradition om, at en lignende Forhandling allerede i Christian VIII's Tid skal have fundet Sted i Statsraadet, at Forlægningen af danske Tropper til Holsten af Ørsted var imødegaaet med stor Forskrækkelse, men at Stemann havde udtalt: „Deres Excellence er en Hosekone, om Forladelse, Drs. Majestæt.“ Wegener har dog Intet om dette, der passer saa godt med begges Character, men det er vist, at der i Hertugdømmerne bestod en administrativ-militair Sammensværgelse, i hvis Øjemed Banen til Rendsborg netop „i de Dage“ (Emil Bardenfleth) fuldførtes, og at den lededes af Beselers Ven Francke — der havde sikret sig Marine-officøren Donner for Flaaden — og Baudissin, hvorhos Prinsen af Noer gik med, vel for ikke at staa udenfor. Havde man i Tide ombyttet Tropperne og sikret sig Baudissins Person, var Oprøret ikke udbrudt („Der Junge hat uns alles verdorben“¹). Baudissins aldeles uforbeholdne slesvig-holstenske Anskuelse, som han i Hofkredsene paa det stærkeste udtalte, maatte vistnok forhindre hans Avancement i Garden, men han burde ikke være sendt til Rendsborg eller i alt Fald fængslet før Oprøret, hvis allerfortrinligste Officer han utvivlsomt var. Sagen om Troppeforlægningen er sandsynligvis behandlet i Statsraadet i Januar 1847, og Resultatet har været, at Kronprindsen fik Ordre til at holde sig færdig til at overtage Overcommandoen over de Tropper, som i fornødent Fald vilde være at sammendrage i Hertugdømmerne (Bardenfleths Livserindringer S. 81).

21 Mai 1848 fejrede Stemann og Hustru deres Diamantbryllup, hvorved han holdt en opbyggelig Tale til Hustru, Børn og Børnebørn.

Stemann var neppe uden Andel i Novbr. Ministeriets Dan-nelse og Sammensætning, idet han var en stor Modstander af Slesvigs Deling, hvori han saa en Opgivelse af Retsstandpunktet og et Afkald paa Bistand af de Magter, som vare imod, at Preussen fik Kieler Havn, thi dette var Preussens Attraa, der kun holdtes i Tømme af Rusland, som ogsaa umiddelbart efter

¹) Saaledes siges Hertugen, der attraaede diplomatisk Indblanding, ved Tilbagekomsten fra Berlin at have ytret sig om Broderens Tilslutning til den militære Opstand.

Fredericia Slaget bevirkede Afslutningen af Vaabenstilstanden og Fredspræliminarierne af 10 Juli 1849. Det fremkaldte dog et stort Savn for Stemann, da Tillisch tog Regensburg med sig ved Tiltrædelse af Regjeringscommissionen i Slesvig. Efter Slaget ved Isted havde han, efter de ham af General Hansen meddelte Planer, ventet en hurtig Indtagelse af Rendsborg, men Willesen trak sig ud af Slaget for at gennemføre det af ham længe forberedede Forsvar af den stærke Plads, og Danmark maatte i Henhold til Fredstractaten søge tysk Hjælp for at bevirke Afvæbning. Imidlertid mistede Stemann 29 Aug. 1850 sin elskede Hustru, der efter et meget kort Sygeleje hensov med en Tak og et Haandtryk til ham 83 Aar gl. Herlufsholms Bønder førte hende til Graven, og Enkedronningerne saavel som Dronning Marias Døtre bevidnede deres Deltagelse.

11 Jan. 1851 gik Sponeck til Wien, og Statholderskabet underkastede sig Forbundscommissarierne. Criminil overtog Lauenborg faa Dage senere, og Toldgrænsen forlagdes i Begyndelsen af Februar til Ejderen, hvor Kronværket og Frederiksort besattes af danske Tropper. 5 Marts overtog Kongen Regjeringen over Slesvig med Tillisch som Minister. Efterat Scheele og Bluhme havde bragt Kongens Ægteskab med Grevinde Danner i Stand i det mislykkede Haab, at dette skulde medføre Novbr. Ministeriets Afgang, søgte man gennem Grevinden at formaa Stemann til at styrte Tillisch, men han vægrede sig, og medens han selv modtog hende, udtalte han til mig sin Tilfredsstillelse med, at hans Datter Augusta, der bestyrede hans Hus, ikke havde villet modtage hende. Hans Bestræbelser gik senere ud paa i Statshaandbogen at faa Ægteskabet bemærket som „morganatisk“ for at forebygge dets Forvandling til Standsægteskab.

Efter et personligt Besøg af Kongen paa sin Fødselsdag 14 April 51 indgav Stemann 30 April Ansøgning om Entledigelse som Directeur for Herlufsholm, der bevilgedes 14 Mai efter 24 Aars Function. Stemann overtog Stiftelsen med en Underbalance af 11,000 Rbd. og afleverede den gjældfri og med en Capital af 70,000 Rbd. Hans Eftermand, Grev Knuth, der blev

beskikket først i August, raadførte sig strax med Stemann og lagde derefter en fyldestgørende Plan for Stiftelsens Fremtid.

Sponnecks Rejse og Reedtz's Forhandlinger i Warschau medførte, at d. 13 Juli Clausen, jeg og Hansen udtraadte af Ministeriet, 8 Oct. fulgte af Reedtz, Fibiger og Carl Moltke, medens Bluhme og Flensborg traadte ind. Tillisch var bleven Indenrigsminister og Bardenfleth Minister for Slesvig.

Stemann var nu en loyal Undersaat under Grundloven og forsvarede dette sit Forhold overfor Wegener, der havde udtalt sig mod Valgloven; saaledes sagde han efter Wegeners Manuscript i en Samtale: „Nu vel da — vistnok tror jeg, saa gammel som jeg er, at jeg i hine Martsdage skulde have ledet Bevægelsen i en Retning, der skulde have bragt et bedre og fastere Resultat, hvis ikke min Podagra havde bøjet mig og holdt mig fast al den Tid, da Afgjørelsen stod paa; men De gaar nu igjen bort fra Spørgsmaalet, som slet ikke er om at give en Lov, men ene og alene om at adlyde og forsvare en given Lov, som man frivillig har paataget sig at tjene, adlyde og forsvare; Spørgsmaalet er, om de højeste Statsembedsmænd skulle være ærlige Folk, eller — og —.“

Endvidere fortsatte han: „Nu vil De vel sagtens komme med den Besyv, at man dog ikke skal holde paa noget, der er galt, fordi dette en Gang er kommen frem. Aa, min Fa'er, Han kan være ganske rolig: det, der er galt, vil nok falde sammen af sig selv, men disse Theorier om det bedre og bedste gjælde slet ikke i Sager, som dem vi tale om; det som theoretisk slet ikke er godt, ja jeg kunde sgu gjerne sige, det som i sig selv er galt, kan meget vel til en Tid være det nyttigste og bedste, og det vil saa nok falde bort, naar det har gjort sin Tjeneste. Men det er endnu altfor tidlig at ville have en Mening om, hvad der slet ikke er prøvet; det er daarligt at omstyrte, hvad man for nogle Dage siden har bygget, og det er uværdigt for Mænd i høje Stillinger at intriguere og cabalere imod deres eget Værk.“ Iøvrigt havde han ingen Indflydelse, thi han isolerede sig fra næsten alle, idet han navnlig i Reglen nægtede at modtage alle tidligere Colleger og alle her ansatte

udenlandske Diplomater. Der skete engang en meget let Henvendelse til ham fra national Side, om han ikke kunde formaas til atter at indtræde i Statsstyrelsen, men han afviste dette aldeles bestemt paa Grund af sin Alder. 7 Dec. 51 afløstes Madvig af Bang, og 27 Jan. 52 udtraadte Wilh. Moltke, Bardenfleth, Tillisch, Flensborg og v. Dockum af Ministeriet, der nu sammensattes af Bluhme, Scheel, Bang, Sponneck, Hansen, Bille, Carl Moltke og Criminil som Geheime Statsraad efter Kundgjørelse 28 Jan. 1852 med Arveprinds Ferdinand som Medlem. Lunding blev Cabinetssecretair. C. Moltke kaldte den slesvigske Regjering som Regjeringsdepartement til København med Justitsraad Regenburg som Departementschef, og Stemann tilbød ham i sit Hus en større Lejlighed.

Stemann glædede sig over Rendsborgs Sløifning, saa gjerne Overenskomsten med Augustenborgerne og sluttede sig med Hengivenhed til Prinds Christians og Prindsesse Louises Thronfølge, som han altid havde ønsket.

Derimod kunde han ikke forsone sig med Ophævelsen af Kongelovens Arvefølge, der jo netop nu bragtes til Anvendelse, og paa hvilken han var edfæstet. Reedtz havde fra først af opstillet Thronfølgens Overførelse paa det unge Par lig med Wiliam and Mary i England, men senere havde Rusland ønsket en saa fremtrædende Stilling for Prinds Christian som mulig, og Carl Moltke var i Petersborg gaaet ind herpaa. I Londonner Tractaten 8 Mai 1852 erkjendtes det, at en Combination, der med Udelukkelse af Kvinderne, kaldte Mandsstammen til Thronfølge i hele Monarchiet, vilde være det bedste Middel til at sikre dettes Integritet, og Thronfølgen blev derfor med Samtykke af Cognaterne og Kejseren af Rusland overdraget Prinds Christian af Glücksborg og hans mandlige Efterkommere med Prindsesse Louise. Cognaternes Cessioner vare affattede af Wegener i nøje Henhold til Kongeloven, og det fulgte saaledes umiddelbart heraf, at Retsforholdet fremdeles bestod, naar Cessionernes Kraft udløb derved, at den nu indsatte Mandsstamme uddøde, og altsaa maatte foreligge ved de Overvejelser, som Magterne efter Tractatens Art. II i saa Tilfælde efter Kongen af Danmarks Opfor-

dring skulde foretage. Det vakte derfor den højeste Grad af Forbauselse, da der i det kgl. Budskab til Rigsdagen af 4 Oct. 1852 fandtes indstukket den Passus, at ved Sværdsidens (forestaaende) Uddøen „al Arveret efter Kongelovens § 27—40 skal være ophævet“, og Thronfølgen gaa over paa Prinds Christian og Prindsesse Louise med mandlig Afkom.

Dette blev saa meget betænkeliger, som i saa Tilfælde de gottorpske Linier vilde staa som de eneste, der havde nogen Arveret i det Statscomplex, som nu dannedes af Holsten med Danmark, og derimod de ældre Arvebaand mellem Danmark, Slesvig og Island vare bortfaldne. Sagen er nu uden Betydning — undtagen maaske for Forbindelsen med Island, der ikke er repræsenteret i Rigsdagen —, eftersom ifølge vor nugjældende Grundlovs § 8 den forenede Rigsdag, naar der ingen Thronfølger er, vælger en Konge, og ved sammes § 1 kun er henvist til §§ 1 og 2 i Thronfølgeloven af 31 Juli 1853, hvorimod dennes § 3, der henviste til Art. II i Londoner Tractaten af 8 Mai 1852, ikke mere har nogen Gyldighed. Thronfølgen har ogsaa faaet et mere dansk Præg derved, at Prinds Christian, efter et af Dronning Louise taget Initiativ, ved Thronfølgelovens § 1 blev tillagt „Navn“ af „Prinds af Danmark“, men da det kgl. Budskab i 1852 fremkom, maatte dets Affattelse vække Modstand. Wegener skrev et Statsskrift derimod, og efterat han havde oplæst dette for Stemann, tog denne gjerne imod, at det tilegnedes ham. Stemann gjorde derefter et stort Selskab, hvori han med Varme udbragte Wegeners Skaal. Rigsdagen forkastede Budskabet og opløstes 13 Jan. Stemann støttede de nye Valg. Budskabet forkastedes atter 8 April, Bang og Simony traadte ud, Ørsted blev Premierminister. Rigsdagen opløstes atter 21 April. 25 April fik Stemann et med Kongens egen Haand skrevet meget venligt Brev fra denne i Anledning af den forudgaaede Fødselsdag. 24 Juni gav Rigsdagen endelig sit Samtykke til Budskabet, og 31 Juli udfærdigedes Thronfølgeloven.

Samme Dag døde Stemanns Datter Augusta, der siden Moderens Død med stor Omhu havde styret hans Hus, af Cholera, og den Gamle, der siden sidstomtalt Død havde havt sin lige-

udseende Ligkiste staaende i sit Sideværelse, foranstaltede selv Alt til Datterens Begravelse hos Moderen paa Herlufsholm.

Stemann styrede nu selv sit Hus med en Husholderske og en Tjener, men fulgte Begivenhederne. Han misbilligede det i Rette sættende Rescript, som 3 Febr. 1854 udfærdigedes til Wegener, efterat denne var frifunden gennem begge Instantser, samt Afskedigelsen af Hall, Andræ og Monrad, men beskæftigede sig meget med Optegnelser om sin Slægt og sit Levnet, som han tillod Wegener at afbenytte.

Da han d. 14 April 1854 fyldte sit 90de Aar, kunde Wegener derfor overlevere ham Faderens Levnetsbeskrivelse og 30 Aug. s. A. Fortsættelsen hans eget Levnet, der „endnu en god Stund“ skulde som Manuscript forblive i Stemanns egne Hænder.

25 Nov. 1855 døde Poul Christian Stemann.

Han tilhørte en Uddannelse, der søgte til Oldtiden, ikke for at øve sig i lingvistiske Kunststykker, men for at indvies i det Tankesæt, der havde frembragt dens store Mænd. Han havde den Tro, at Menneskeslægtens Historie i vor Tid vilde udvikle sig i noget lignende Retning som i Oldtiden, og han benyttede af og til latinske Sententser. Han var opdraget til Statsmand, og hans Symbolum var: „Deo, regi, patriæ“, men mundtligt benyttede han dog mere „salus publica summa lex“, og selv paa den Tid, da hans Søstersøn Fritz Tillisch stod ham fjernest, udtalte denne om ham, at han aldrig havde truffet nogen, der saa udelukkende gik op i Statens Interesse som hans gamle Onkel. Han vilde neppe gjøre Indsigelse, naar man havde kaldt ham

vir justus et tenax propositi,

quem non terruit ardor civium prava jubentium

nec vultus tyranni,

en retfærdig Mand, der ikke opgav, hvad han havde besluttet, og ikke skræmmedes af Medborgernes Ilterhed, naar de paabøde, hvad der var urigtigt, ei heller af Eneherskerens Vrangvillie.

Men dette vilde ikke udtømme hans Character. Han var ikke blot en retfærdig Mand, men han var en inderlig god og trofast Mand mod dem, han havde kjær, og Fædrelandets Vel gik ham over alt.

Oversigtstavle over Familien Stemann.

Kjøbmand i Hamborg *Just Stemann*, f. i Westphalen.

Præst ved Petri Kirke, Mag. *Johan Stemann*, f. 1602, † 1676. * ¹⁾ Sophie Hedevig Wudrian. * ²⁾ Anna Juchert.

¹⁾ *Johannes S.* ¹⁾ *Just Valentin S.*, f. 1629, † 1689. ²⁾ *Joachim S.* ²⁾ *Johannes S.* ²⁾ *Hieronymus S.* ²⁾ *Iwan S.* ²⁾ *Nicolai S.*
Dr. theol., Slotspræst paa Kronborg, Generalsuperintendent i Holsten.
* ¹⁾ Anne Below. ²⁾ Bente Jahn.

<i>Anne Sophie S.</i> * ¹⁾ Poul Richardi. ²⁾ E. C. Boldich.	<i>Anna Elisabeth S.</i>	<i>Sophie Hedevig S.</i>	<i>Johan Valentin S.</i> , Secretair i det danske Cancelli i Glückstadt. * Anna Dorthea Hennings.	<i>Isabe Hedevig S.</i>	<i>Elisabeth S.</i>	<i>Dorthea S.</i>	<i>Just Daniel S.</i> , Dr. med., Læge i Itzehoe. * Johanne Barbara Steinmann.	<i>Agnes Margr. S.</i> * Provst Hirnklow i Magleby-V.	<i>Jochen S.</i>	<i>Mathias S.</i>				
Poul Chr. Boldich, Præst i Bevtoft.	<i>Just Valentin S.</i> , Raadmand i Stuttgart, † 1744.	<i>Jon Daniel S.</i>	<i>Joh. Ægidius S.</i>	<i>Anne Marie S.</i>	<i>Joh. Frederik S.</i> , Præst i Magleby-Vester. * Anne Hirnklow.	<i>Poul Christian S.</i> , f. 1699, Etatsr., Amtsforv. i Segeberg. * Sophie Elisabeth Eggers.	<i>Ægidius S.</i> , Landfoged paa Helgoland.	<i>Just Valentin S.</i> , Advocat i Oldeslo.	<i>Jo. Frederik S.</i> , Kbm. i Lissabon.	<i>Cecilie S.</i>	<i>Anna S.</i>			
Christine Boldich. * Pastor Clausen i Karlum.		<i>Henr. Hirnklow S.</i> , Etatsr. og Amtsforv. i Travendal, * Fred. Dorthea Stemann.				<i>Christian Ludvig S.</i> , Geheimeraad, Statsminister, Overpræsident, nobileret ²⁹⁾ / ₁ 1777.	<i>Frederikke Dorthea S.</i> * Henrik Hirnklow Stemann.	<i>Fred. Heindr. S.</i> , Conferentsraad, nobil. ²⁸⁾ / _a 1782.	<i>Ernst Joh. Pet. S.</i> , Conferentsraad, nobil. (se Adelsaarb. Stemann II.)	<i>Christiane Elisabeth S.</i> * Pastor Busch i Kellinghusen.	<i>Sophie Amalie S.</i> * Etatsr. Jansen, Kancellideputeret.			
Henr. Georg Clausen, Dr. theol., Stiftsprovst.	<i>Carl Johan S.</i>	<i>Christian S.</i> , Søoff., Branddir. i Husum, Justr. (se Adelsaarb.)	¹⁾ <i>Poul Christian S.</i> , Geheimer., Statsmin., Overkammerh.	¹⁾ <i>Sophie Amalie S.</i> , Generalm. Dorrien.	¹⁾ <i>Frederik Ernst S.</i> , f. og † 1766.	¹⁾ <i>Frederikke Louise S.</i> , f. 1769, * v. Cossel til Jersbek og Stegen.	¹⁾ <i>Augusta Elisabeth S.</i> , f. 1770, * Oberst G. Fr. Tillisch.	¹⁾ <i>Otto Joh. S.</i> , Admistrator for Grevsk. Rantzau. * Aug. Math. Kaas.	²⁾ <i>Julius S.</i> , Oberst * Hedevig Augusta v. Krogh.	²⁾ <i>Margr. Wilhelmine S.</i> * Genlt., Rigsgr. Schmettau.	²⁾ <i>Dorothea Eleonora Isabella S.</i> , Hofdame hos Prindsesse Julie af Hessen.	²⁾ <i>Christiane Louise Pouline S.</i> * Kmhr. Ob. Anton C. Lillien-schild.	²⁾ <i>Sigfred Leopold S.</i> , Kmhr., Krigscom. * Louise Hedemann.	
Henr. Nic. Clausen, Dr., Prof. theol.	<i>Cathr. Elisabeth S.</i> , f. 1789, † 1870, * Genkrigscom. P. O. Rosenørn.	<i>Augusta Elisabeth S.</i> , f. 1790, † 1853, ug.	<i>Christian Ludv. S.</i> , Kmhr., Stiftamt., f. 1791, † 1857, til Restrup (se Adelsaarb.)	<i>Dorothea Eleon. Isab. S.</i> , † 1863 (Vallø).	<i>Petro-nelle S.</i> , f. 1804, † 1839, Gehr. P. C. J. Bruun Neergaard.	<i>Christiane Louise S.</i> , f. 1807, † 1837, * Gehr. Bruun Neergaard.	<i>Christian Ludvig S.</i> , * Sophie v. Krogh (se Adelsaarb.)	<i>Christian Conrad Sophus Charisius S.</i> (se Adelsaarb.)	4 Døttre.	<i>Georg Fred. Julian S.</i> († uden Afk.)	<i>Josias Ferd. S.</i> , Lt. v. de Tropp. († uden Afk.)	<i>Isabella S.</i> * Major Jul. v. Mentzendorff.	<i>Chr. Wilh. Georg Leopold S.</i> , fhv. Legationssekr., ug.	<i>Louise S.</i> (slesv. Johanneskl.)